

Fransız Müsteşrik Régis Blachère'in Kur'ân'a Yaklaşımı*

French Orientalist Régis Blachère's Approach To The Quran

Ensar YILMAZ**

Geliş Tarihi/Received: 10. 05.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 04.06.2023

Öz: Batı'da Ortaçağ boyunca İslâm'a karşı savunmacı ve hakarete varan yaklaşım 19 ve 20. yüzyılda yerini daha yumuşak bir söyleme bırakmıştır. Bu dönemde Kur'ân üzerine derin araştırma ve analiz çalışmaları yapılmıştır. İslâm'a yaklaşımda bir kırılmanın olduğu değerlendirilen bu dönemin bilim insanlarından olan Régis Blachère, Kur'ân'ın Fransızca tercümesi, Kur'ân Tarihi, Arap Dili ve Edebiyatı gibi alanlarda önemli çalışmaları bulunan Fransız bir oryantalisttir. Blachère'in Kur'ân'a yaklaşımı, yaşadığı dönem itibariyle önem arz etmektedir. Onun, Kur'ân'ın kaynağı, kompozisyonu, edebî yapısı, yazılması, toplanması ve çoğaltılması gibi Kur'ân ve Kur'ân Tarihi ile alakalı fikirleri döneminin karakteristik özelliklerini taşımakla beraber, önceki jenerasyonun kalıntılarını da barındırmaktadır. Bu nedenle İslâmî cenahın ilgisini çekmiştir. Makalemizde Blachère'in *Le Coran, Introduction au Coran* ve *Le Problème de Mahomet* adlı eserleri esas alınarak yazarın Kur'ân'a yaklaşımı bütünlük içerisinde aktarılmaya çalışılmış, bazı noktalarda, özellikle çağdaşı olan Müslüman bilim insanlarının fikirleri çerçevesinde tahlil edilmeye gayret edilmiştir. Giriş bölümünde Blachère'in hayatı ve eserleri, birinci ve ikinci başlıklarda Kur'ân'ın kaynağı ve Hz. Peygamberin bu noktada konumu, üçüncü ve dördüncü başlıklarda Kur'ân Tarihi ve Kur'ân'ın yapısı, beşinci başlıkta Kur'ân'ın tâli etkenlerle ilgisi noktasında yaklaşımı ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Régis Blachère, Oryantalist, İslâm, Kur'ân, Hz. Muhammed.

* Bu makale "Fransızca Literatürde Hz. Muhammed ve Kur'an'a Yaklaşımlar" adlı doktora tezimiz baz alınarak türetilmiştir.

** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Doktora Öğrencisi. e-mail: ensaryilmazz76@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3594-7312>

Abstract: The defensive and insulting approach to Islam during the Middle Ages in the West left its place to a softer discourse in the 19th and 20th centuries. In this period, deep research and analysis studies were carried out on the Qur'an. Régis Blachère lived in this period when there was a break in the approach to Islam. Blachère is a French orientalist who has important works in fields such as French Qur'an translation, Qur'an History, Arabic Language and Literature. Blachère's approach to the Qur'an is important in terms of the period in which he lived. His ideas about the Qur'an and the History of the Qur'an (source, composition, literary structure, writing, collection and reproduction) bear the characteristic features of his period. However, it also contains remnants of the previous generation. Therefore, it attracted the attention of Muslims. This article is based on Blachère's works *Le Coran, Traduction nouvelle, Introduction au Coran* and *Le Problème de Mahomet*. The author's approach to the Qur'an has been tried to be given in integrity. At some points, it has been tried to be analyzed within the framework of the ideas of Muslim scholars, especially contemporary. Blachère's life and works is discussed in the introduction. The source of the Qur'an and the The position of the Prophet is discussed in the first and second titles. In the third and fourth titles, the History of the Qur'an and the structure of the Qur'an, in the fifth title, the approach of the Qur'an's relation with secondary factors is discussed. In the conclusion part, there is a general evaluation.

Keywords: Régis Blachère, Orientalist, Islam, Qur'an, Mohammed.

Giriş

Müslümanlarla Yahûdi ve Hristiyanlar arasındaki münasebetler İslâmiyet'in ilk zamanlarına dayanır. Bu iki din mensuplarının İslâm'a yaklaşımları bu dönemden itibaren şekillenmiştir. İslâmiyet'in kısa bir zaman diliminde dünyanın dört bir yanına yayılması Batılılar'ın İslâm'a ilgilerini artırmıştır. Bu ilgi özellikle Orta Çağ boyunca Hz. Peygamber'e karşı hakarete varan tarzda gelişmiştir. Bu dönemden itibaren Kur'ân'ın ilâhî kaynaklı olmadığı, Hz. Peygamber'in önceki dinlerden edindiği malumatlarla onu meydana getirdiği yaklaşımı hakimdir. Sonraki yüzyıllarda Batı'da Kur'ân üzerine yapılan bilimsel çalışmalarla birlikte İslâm ve Hz. Peygamber ile ilgili yaklaşım, 19. yüzyılın ortasından sonra üslup değiştirmiş, Hz. Peygamber'in büyük bir deha olduğu ve bu dinin onun tarafından oluşturulduğu söylenir

olmuştur. Bununla birlikte Hristiyan Batı dünyasında İslâm'a ve Kur'an'a yönelik zihniyet değişimi bir türlü doğru mecraya oturamamıştır. Bugün Avrupa'da cereyan eden bazı güncel olaylar bunu çok net bir şekilde göstermektedir.¹

Kur'an'ın yazılması, cem'i, istinsahı ve kıraatler gibi Kur'an ve Kur'an tarihi konuları bu bağlamda en fazla ilgi duyulan hususlardan olmuştur. Bu bağlamda, söz konusu alanda önemli çalışmaları bulunan ve 20. yüzyılın önde gelen Fransız müsteşriklerinden Régis Blachère'in Kur'an'a yaklaşımı önem arz etmektedir. Zira Batılıların İslâm hakkındaki tavır değişikliklerinin kırılma noktasında bulunmasına rağmen bu şahıs, bir çok noktada yukarıda bahsi geçen, Batı'nın Kur'an'a yaklaşımının doğru mecraya oturmadığının açık bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Blachère'in Kur'an'a yaklaşımının mahiyeti üzerine tespitlerimizi sunmaya gayret edeceğiz.

Régis Blachère (1900-1973)

30 Haziran 1900'de Paris'te doğdu. On beş yaşında iken ailesiyle birlikte o zaman bir Fransız sömürgesi olan Fas'a yerleşti. Kazablanka Fransız Lisesi'ni, sonra 1922 yılında Cezayir'de Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1935 yılında Paris'teki École Nationale des Langues Orientales Vivantes'in Arapça hocalığına tayin edildi. 1942'de École Pratique des Hautes Études'de Arap dili araştırmaları müdürü oldu. 1950'de Sorbonne Üniversitesi'nde Orta Çağ Arap Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'nün başına getirildi. Paris Akademisi'ne bağlı Institut des Études Islâmiques de l'Académie de Paris'in müdürlüğünü de yapan (1956-1965) Blachère, 1956-1962 yılları arasında Arabica'nın yöneticiliğini yaptı. Arap dili ve edebiyatı, İslâm ve Ortadoğu ile ilgili araştırmalar yapan, çeşitli kurumların da üyesi olan Blachère, 7 Ağustos 1973'te Paris'te öldü.²

¹ Abdulhamit Birışık, "Oryantalist Araştırmalarda Kıraat Konusu", Uluslararası Kıraat Sempozyumu, Tarihten Günümüze Kıraat İlmi, DİB Yayınları, İstanbul 2012, 160; Avrupa'da İslâm karşıtlığı hakkında geniş bilgi için bk. Murat Aktaş, "Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 13, sy.1 (2014): 31-54; Lean, Nathan, *İslamofobi Endüstrisi*, (Ankara: DİB Yayınları, 2015).

² Henri Laoust, "Notice sur la vie et les travaux de Régis Blachère", *Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, (<https://www.persee.fr/doc>, 1977), 560-576; Hidayet Yavuz Nuhoğlu, "Régis Blachère", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 6 (İstanbul: TDV Yay., 1992), 244-245.

Eserleri:

1. *Le Coran, Traduction nouvelle* (I-III, Paris 1947-1950). (Kur'ân, Yeni Tercüme). Régis Blachère'in, sûreleri tarihsel sıraya göre düzenlediği Kur'ân tercümesidir. 1949 yılında basılmıştır. Müslüman bilim insanları bu tercümeyi genel olarak bilimsel ve nesnel bir çalışma olarak değerlendirmişlerdir. Blachère, genellikle bir ayeti sembolik ve vahye yönelik mesaj olmak üzere iki manada tercüme eder. Bu tercüme, Fransızca Kur'ân tercümeleri arasında en yaygını ve en çok revaçta olanıdır.³ Blachère kendisinden önce Batı'daki denemelere özellikle Nöldeke'ye müracaat etmekte ve karşılaştırmalar yapmakta, bununla birlikte İslâm kaynaklarını da kullanmaktadır. Her sûrenin başında verdiği bibliyografya bilgilerinde Taberî, (310/923) Râzî (606/1209), Vâhidi (468/1076), Buhâri (256/870), Beydâvi (685/1286) ve Neseî (710-1310) İslâm kaynakları içerisinde en çok müracaat ettiği isimlerdir.⁴

Blachère, Kitâb-ı Mukaddes üzerinde tatbik edilen birtakım yöntemleri Kur'ân için uygulaması sebebiyle ve başka bazı konularda eleştiriye maruz kalmıştır. Örneğin, garânîk hadisesinde putlarla ilgili olarak söz konusu edilen cümleyi iki âyet halinde Necm Sûresine dâhil ettiği;⁵ Asr Sûresi'nin üçüncü âyetinin sonradan ilave edildiği; Rahmân Sûresi'nin 46-60 ile 62-78. âyetlerinin benzer olduğundan hareketle, Kur'ân'ın cem'i sırasında ikisinden birini dışarıda bırakmaya cesaret edilemediğinden aynı olan bu âyetlerin tekerrür ettirildiği; Müslümanlara karşı Yahûdiler ve Hristiyanların tavırlarına atfen gelen âyetlerin çeliştiği, bu çelişkinin ise Bizanslılara karşı Mûte'de uğranılan yenilgiden kaynaklandığı⁶ gibi fikirleri Müslüman âlimler tarafından eleştirilmiştir. Blachère, daha önce nüzul sırasına göre yazdığı Kur'ân tercümesini 1957'de değiştirmiş ve mevcut Mushaf'ın günümüzde kullanılan şekline dönmüştür.⁷

³ Mahmûd er -Rabdâvî, "Tarih Boyunca Kur'ân Tercümelerinin Amaçları ve Çeşitleri", çev. Zafer Kızıklı, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8 (2008): 288.

⁴ Esra Gözeler, "Kur'ân Ayetlerinin Tarihlendirilmesine Batılı Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51, sy. 1 (2010), 307.

⁵ Régis Blachère, *Le Coran*, (Paris: G.P Maisonneuve et Larose 1966), 561; *Le Problème de Mahomet, essai de biographie critique du fondateur de l'İslâm* (Paris: Press Universitaires de France, 1952), 46.

⁶ Blachère, *Le Coran*, 55, 567, 664.

⁷ Nuhoğlu, "Régis Blachère", 244-245.

2. *Introduction au Coran* (Paris 1947, 1959). (Kur'ân'a Giriş) Kur'ân'ın vahyi, yazılışı, mushaf haline getirilişi, kıraatleri ve tefsiri gibi konuları ele alan bir eser olup burada da bir önceki eserde işaret edilen eleştiri noktalarının mevcut olduğu görülür. Blachère, bu eserin çeşitli yerlerinde gerek Hz. Peygamber zamanında gerekse daha sonra Kur'ân metninin sıhhatli olarak muhafaza edilmediği şeklindeki iddiasını tekrarlamaktadır.
3. *Le Coran* (Paris 1966, 1969). İkinci eserin özeti mahiyetinde olup Rıza Saâde tarafından Arapça'ya çevrilmiştir (el-*Qur'ân*, Beyrut 1974).
4. *Le Problème de Mahomet* (Paris 1952). Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgilidir.
5. *Histoire de la Littérature Arabe, des origines à la fin du XVe siècle de J. C.* (Arap Edebiyatı tarihi, doğuşundan miladi 15. Yüzyılın Sonuna Kadar) Bu eseri, Dr. İbrâhim el-Keylânî Arapça'ya çevirmiştir. (Dımaşk 1973-1974, 1404/1984)
6. *Dictionnaire Arabe-Français-Anglais*. (Arapça-Fransızca-İngilizce Sözlük).
7. *La Grammaire de l'Arabe classique* (1937). (Klasik Arapça Gramer) M. Gauderoy-Demombynes ile birlikte modern lengüistik metodolojisine göre hazırlanan bu önemli kitap daha sonra gözden geçirilerek yeniden basılmıştır. (1952, 1960)

1- Régis Blachère'in Kur'ân Algısı

Régis Blachère'in Kur'ân'a yaklaşımını aktarmadan önce İslâm inancı açısından Kur'ân'ın tanımının neliği önem arz etmektedir.

Okudu manasına gelen (أَكْرَأَ) ka-ra-e fiilinden türeyen *Kur'ân* lafzı masdar bir isim olup *okumak* demektir. Bu kelimenin asıl manası ise toplamaktır. Okuma eyleminde harfler ve kelimeler bir araya getirilip birleştirildiği veya kısas, emir, nehiy, vâ'd, vâid, âyetler ve sûreleri bir araya getirdiği,⁸ bir görüşe göre ise kendisinden önceki ilâhî kitapların semeresini veya bütün ilimlerin meyvesini topladığı için bu adı almıştır.⁹ Kur'ân, Tevrat ve İncil gibi Hz. Muhammed'e verilen Kitaba özel isim olmuştur. İslâm âlimleri arasında en kuvvetli ve en tercih edilen mana, Kur'ân'ın okumak manasına geldiği görüşüdür.¹⁰ İstilahta ise Zerkeşî'nin kapsayıcı tanımını verebiliriz. Zerkeşî Kur'ân'ı, "Tilâvet edilen, tilâvetiyle ibadet edilen, ahkâmıyla amel

⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1119), 3563.

⁹ İsfehânî, *Müfredât*, Kur'ân Kavramları Sözlüğü (Ankara: Çıra Yayınları 2012), 842.

¹⁰ Cerrahoğlu, İsmâil, *Tefsir Usûlü* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 32.

edilen ve Mushaflarda yazılan, kitap halinde bize tevâtüren gelen Allah'ın kelamıdır.”¹¹ şeklinde tanımlar.

Régis Blachère, Kur'ân'ın Arapça (*el-Kur'ân*) “öğüt, vaaz” manasına geldiğini söyler ve Müslümanlar açısından Kur'ân'ın, Tanrı tarafından bir melek aracılığıyla Muhammed'e gönderilen vahiy olduğunu, uzundan kısaya doğru sıralanmış 114 bölüm ya da sûreden meydana geldiğini ve mevcut mushafı Hz. Osman'ın (644'ten 655'e dek) derlediğini¹² ifade eder. Blachère'e göre Kur'ân ilâhî olmayıp, Hz. Peygamber'in şahsî ihtiyaçlarından kaynaklı olarak meydana çıkmıştır. Bunu, “*Muhammed'in belirli bir düşmanına karşı dokundurmalar bulma hastalıklı ihtiyacı*” diye ifade eder. Ona göre Kur'ân metni kendisine başvurulamayacak kadar güvenilir değildir. Blachère'e göre Kur'ân, ancak Hz. Peygamber'in “günlüğü” olabilir. Aynı zamanda Kur'ân Hz. Peygamber'in biyografi kitabı olma noktasında da yetersizdir. Çünkü gerek peygamberlikten önce gerekse sonraki yaşamı hakkında yeterli bilgi içermemektedir. Yazara göre Kur'ân'ın biyografi olma noktasında kronolojik olmaması bir sorundur. “*Muhammed'e gelen vahiyleri titiz bir zaman sırasına göre yeniden düzenlemek başarılı bile - ki bu olanaksızdır bugün - yine de Muhammed'in peygamberlik yaşamının bir çeşit “günlüğünü” yeniden oluşturmaya vardırılmazdı*” diyerek bu yaklaşımını ortaya koymaktadır.¹³ Blachère'in bu genel yaklaşımını ifade ettikten sonra müstakil başlıklar altında konuyu biraz daha açmaya çalışacağız.

2- Régis Blachère'e Göre Kur'ân'ın Kaynağı

Müsteşriklerin çoğunun fikirleri irdelendiğinde, iki husus ön plana çıkmaktadır. Biri Hz. Peygamber'in peygamberliğinin sıhhati, ikincisi ise Kur'ân'ın kaynağının ilâhî olmadığı konusudur.¹⁴ Hz. Muhammed'in peygamber, Kur'ân'ın da vahiy olmadığı düşüncesinde birleşen Batılı araştırmacılar, Kur'ân'a, önceki dinlerden, kültürlerden, sosyal ortamdan yola çıkarak bazı kaynak veya kaynaklar atfetme gayreti içerisinde olmuşlardır.

Oryantalistlere göre Hz. Peygamber, Kur'ân âyetlerini Yahûdilikten ya da Hristiyanlıktan veya her ikisinden, belki de Ukaz Panayırında şiir söyleyen

¹¹ Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân* (Kâhire: Dâru't-Tûrâs, ty.), 2: 125.

¹² Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 1.

¹³ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 2.

¹⁴ Cerrahoğlu, İsmâil, “Garânik Meselesinin İstismarcıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (1981): 74.

şâirlerden yahut bir ticarî yolculukta karşılaştığı Bahîrâ gibi bazı rahiplerden veya Kildan, Asur ve Fârisi gibi kadîm Medeniyetlerden almıştır.¹⁵ Mesela çoğu müsteşrikin fikir babası olarak kabul edilen Ignaz Goldziher'e (1850-1921) göre İslâmiyet, Mekke'nin Yahûdileştirilmiş dinî adetlerinden oluşur. Kur'an, Hz. Muhammed'in Yahûdilik ve Hristiyanlıktan derlediği bir kitaptır ve Hz. Muhammed döneminde tamamlanmış olmayıp daha sonraki nesillerin gayret ve çabaları sayesinde şekillenmiştir.¹⁶ John Wansbrough'a (1928-2002) göre ise Kur'an son şeklini en erken hicrî ikinci asrın sonunda almıştır. Kur'an'ın toplanması ve çoğaltılması konusundaki bilgiler sonrakilere uydurmasıdır. Kur'an, 7. yüzyıl Hicaz bölgesinin ürünü değil, sosyal, kültürel ve dinî bakımdan daha zengin Mezopotamya bölgesinin ürünüdür. Wansbrough, Mezopotamya bölgesinde Yahûdi âlimlerinin olduğunu ve tefsir kitabiyâtının Yahûdi yorum literatüründen ödünç alınarak oluşturulduğunu iddia eder.¹⁷ Kur'an'ın kaynağının Yahûdilik ve Hristiyanlık olduğu iddiası, hemen hemen tüm oryantalistlerin üzerinde birleştiği bir iddiadır. Buna göre, Hz. Muhammed Süryanice, İbrânice, Ârâmice veya Habeşçe gibi diller vasıtasıyla Yahûdi ve Hristiyanların kaynaklarından sözlü ve tercüme yoluyla malumat alıp bunları Kur'an'a katmıştır.¹⁸

Régis Blachère de, genel olarak Kur'an'ın Hristiyanlık etkisinde oluştuğu kanaatindedir. Ancak o bu iddia ile ilgili öncekilerin argümanlarını kabul etmez. Mesela Hz. Peygamber'in yaptığı ticari yolculuklarda Hristiyanlığı öğrendiği fikrini tarihî veriler ve mantık çerçevesinde değerlendirdikten sonra reddeder. Blachère'e göre Hz. Peygamber'in yapmış olduğu yolculuklar dinî bilgisinin kaynağı olamaz. Çünkü ona göre Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in düzenli olarak onu yanında götürüp götürmediği kesin değildir. Diğer taraftan Hz. Peygamberle Keşiş Bahîrâ'nın¹⁹ karşılaşmasına dair riva-

¹⁵ Mahmûd er-Rabdâvî, "Târih Boyunca Kur'an Tercümelerinin Amaçları ve Çeşitleri", 287.

¹⁶ M.Sait Hatipoğlu, Tahsin Görgün, "Ignaz Goldziher", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 14 (İstanbul: TDV Yay., 1996), 102-107.

¹⁷ Gözeler, "Kur'an Ayetlerinin Târihlendirilmesine Batılı Yaklaşımlar", 297.

¹⁸ Naif Yaşar, "Claude Gilliot ve İslâmî Çalışmaları Üzerine I Gilliot'un Hayatı, Eserleri ve Hz. Muhammed ile İlgili Görüşleri", *Amasya Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, 6 (2016): 151.

¹⁹ Ârâmî dilinde "seçilmiş" mânasına gelen *behîrâ* kelimesini unvan olarak alan bu rahibin asıl adı Sergius'tur. Bazı siyer ve tarih kaynaklarında Hz. Peygamber'in 12 yaşında iken Sûriye'ye yapılan bir ticarî seyahatte bu kişi ile görüştüğü, Bahîrâ'nın Hz. Muhammed'in gelecekte Peygamber olacağını anladığı ve amcası Ebû Tâlib'e onu korumasını tembihlediği yer alır. Hristiyan literatürde XI-XII. yüzyıllarda İso'yâb adında birisinin yazdığı iddia edi-

yetlere herhangi bir değer atfedilemeyeceğini, böyle bir hadise doğru olsa bile bu görüşmenin Hz. Peygamber'i Hristiyanlık ile ilgili bilgilerle donattığı fikrinin kuşkulu olduğunu ifade eder.²⁰ Yani bu konudaki rivâyetleri mantığa uygun bulmamaktadır. Zaten ona göre bunu doğrulayacak hiçbir delil yoktur.²¹ Bununla birlikte, Hz. Muhammed'in üzerinde Hristiyanlığın etkisinin olduğu fikrinin dışlanamayacağını ifade eder. Blachère, dünyadan el etek çekmiş Hristiyan keşişlerin perhizleri, uyumadan ibadetle geçirdikleri geceler ve yardımseverlik hareketlerinin Bedeviler'in düşüncesine ne denli ilginç geldiğinin bilindiğini, Arap şiirlerinde bunun izlerinin bulunduğunu ifade eder. Ona göre, Hz. Peygamber refleks olarak Hristiyanlığın etkisinde kalmıştır. Ancak Hristiyanlık yanında onu etkileyen başka etmenlerinde olduğu kanaatindedir. O, bu hususta şöyle demektedir. “*Yine de, daha karmaşık ve daha derin başka etkiler bir yana bırakılıp tek Hristiyanlık etkisi alıkonacak değil elbet. Zaten bu etmen yalnızca ahlâkî ve duygusal planda söz konusu olabilmış, inaksal (dogmatik) plana bir etkisi olmamıştır.*”²²

Blachère'e göre Hz. Peygamber Arapça dışında bir dil bilmiyordu. Bu nedenle Tektarıncı dinler hakkında yalnızca sözlü yolla bazı bilgiler edinebilmiş, bu eksik ve yüzeysel bilgiler zamanla, yeri geldikçe tamamlanmıştır.²³ İncil'deki ve diğer Hristiyan anlatılarındaki öykülere yakınlıklar ve benzerliklerden hareketle özellikle Kur'ân'daki kıssalar ve peygamberlerle ilgili bölümlerin Hristiyanlık etkisi altında oluşturulduğunu iddia eden yazar, bilhassa ilk sûrelerin kıyamet eksenli izleklerinde dağınık halde bulunan Hristiyanlık etkisinin belirgin çizgilerle kendini gösterdiğini söylemektedir.²⁴

---

len Bahîrâ apokalipsinde bu olaya geniş bir şekilde yer verilmiştir. Bir nüshası Arapça, bir nüshası Süryânîce olan bu kitabın asıl metni ile İngilizce tercümesini birlikte neşreden Gottheil, bu metinlerin İslâm dinine karşı düşmanlık maksadıyla tarihî rivayetlerin nasıl tahrif edildiğini gösteren dikkat çekici birer delil olduklarını söylemiş, Hz. Muhammed'in güya yalancı peygamber olduğunu, Araplar'a tebliğ ettiği hususların da keşiş Bahîrâ'nın telkinlerinden ibaret bulunduğunu ispat etmek için Hristiyanlar tarafından uydurulduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bazı müslüman âlimler Bahîrâ hadisesine ait rivâyetin sahih olmadığını, senedinin mürsel olduğunu, râvilerinden hiçbirisinin olayı görmediğini söylemiştir. (Mustafa Fayda, “Bahîrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4 (İstanbul: TDV Yay., 1991), 486-487).

²⁰ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 30.

²¹ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 36.

²² Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 35-36.

²³ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 36.

²⁴ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 59.

Kur'an'ın Hristiyanlığın etkisi ile Hz. Peygamber tarafından oluşturulduğunu iddia eden oryantalistler, Hz. Peygamber'in okur-yazar oluşu savından hareket ederler. Yani Hz. Peygamber Hristiyanlıkla ilgili bilgilerini okuyarak elde etmiştir. Ancak Blachère temelde bu fikri de benimsemez. Ona göre Hz. Peygamber'in okuma yazması çok yetersiz idi. Bu nedenle önceki dinlerle ilgili bu yolla malumat edinmiş olamaz.²⁵ Blachère, Hz. Peygamber'in, risâletin başlangıcında Hristiyanlarla düzenli ve sıkı ilişkilerde bulunduğu kanaatinde. Delil olarak Furkan Sûresinin 4 ve 5. âyetlerini gösterir.²⁶ Bu âyetlerle ilgili olarak, Taberî'nin Hz. Peygamber'e Mekke'de bilgi sağlayıcı olarak hizmet vermiş olabilecek birkaç Hristiyan kölenin adını verdiğini, İbn İshâk'ın ise Mekkeli Müşriklerin, Peygamber'in ortak bir kaynaktan yararlandığından emin olduklarını aktardığını söyler.²⁷

Kur'an'ın Hz. Peygamber'e birileri tarafından öğretildiği iddiasını reddettiği açıkça anlaşılan bu âyetlerin, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e birileri tarafından öğretildiği iddiasına delil olarak zikredilmesinin mantıklı bir çıkarım olmadığı söylenebilir. Ayrıca yukarıdaki rivâyeti İbn İshâk'a (ö. 151/768) dayandıran Blachère, aslında bu şahsı pek güvenilir bulmamaktadır. İbn İshâk'ın bir kölenin oğlu olduğunu, birtakım ahlâkî zaafalarının bulunduğunu ve rivâyetleri aktarımındaki ciddiyetsizliği nedeniyle eleştirildiğini ileri süren Blachère, onun eserinin şüpheli hâle geldiğinden bahseder.²⁸ Müellif'in güvenilir bulmadığı İbn İshâk'a dayanarak fikir oluşturması tutarlı bir yaklaşım gibi görünmemektedir.

Kur'an'ın daha çok Hristiyanlık etkisi ile ortaya çıktığını iddia eden Blachère, İslâm'da Hristiyanlık izlerinin görüldüğünü söyler. Mesela, Hz. Peygamber'in Mekke'den Medîne'ye hicretinde Hz. Ebû Bekr ile Sevr mağarasında saklanması hadisesinde Hristiyan motifleri aramaktadır. Mağaranın kapısına bir örümceğin ağ örmesine dair rivâyetlerin, Aziz Felix'in²⁹ yaşa-

²⁵ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 32-33.

²⁶ "İmansız olanlar şöyle diyorlar: "Bunlar bu adam tarafından uydurulmuş şeylerdir ancak, başka kimseler de bu işte ona yardım etmişlerdir. Onlar böyle konuşarak haksızlık ve iftira etmişlerdir." "Onlar şöyle dediler: "Bunlar, onun başkalarına yazdırıp da sabah akşam kendisine okuttuğu bizim atalarımızın masallarıdır." Furkan, 25/4-5.

²⁷ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 60-61.

²⁸ İsmail Metin, "Fransız Oryantalistlerin Siyer Literatüründe Hz. Muhammed İmajı", 76.

²⁹ Aziz Nola Felix (d. Yaklaşık 250-İtalya) bir Hristiyan presbyter. Felix, Piskopos Maximus'u, Roma İmparatoru Decius'un zulmünden kurtarmak için onun yerine tutuklandı ve

mından esinlenilerek uydurulduğunu söyler.³⁰ Blachère, Kur'ân'da peygamberlerin birbiri ardınca gönderilmesi (*Sonra arka arkaya peygamberlerimizi gönderdik- - ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا - Sümme erselna rusulena tetra*)³¹ ve Hz. Peygamber'in de son peygamber olarak gönderilmesine dair âyetleri ele aldıktan sonra peygamberlerin birbiri ardınca gönderilmesi düşüncesinin İslâm'dan önce de var olduğunu, II. yüzyılın sonuna doğru, bir Yahûdi-Hristiyan elinden çıkmış *Dinsel Söyleşiler*'de (*Homélie*) "Gerçek Peygamber'in" ya da "Gerçeğin Peygamberi'nin" başka başka sûretlerde tekrar tekrar dünyaya gelmesinin söz konusu olduğunu söyler. Blachère burada yine de Kur'ân'ın bu noktada ayrı düşünülmesi gerektiğini, çünkü Kur'ân metinlerinde, peygamberlerin reenkarnasyonunun söz konusu olmadığını, tersine, Kur'ân'ın çok açık biçimde peygamberlerin Allah tarafından gönderilen etten kemikten ve zayıflıkları olan kişiler olduğunu ifade ettiğini söyler. Ancak ona göre yine de bu düşünce İslâm'dan öncesine aittir.³²

Kur'ân'ın özellikle Hristiyanlıktan kaynaklandığı fikrine karşı Abdullah Draz'ın itirazını burada zikretmek yerinde olur. Draz, Kur'ân'ın nâzil olduğu çağda Hristiyanların örnek alınabilecek durumda olmadığını, bu nedenle Hz. Peygamber'in bu kesimden etkilendiği iddiasının mantıklı olmadığını, ayrıca bu yönde tarihî bir verinin de bulunmadığını belirtir. Hz. Peygamber'in okuma ve yazma yoluyla bu dinlerden malumat öğrendiği fikrine karşı ise, o çağda ne Eski, ne de Yeni Ahit'in Arapça tercümelerinin olduğunu, Kitâb-ı Mukaddes'in Arapça tercümesinin Hz. Muhammed'den çok sonra ortaya çıktığını, İncil'in Arapça tercümesine de ancak 9. ve 10. asırlarda ihtiyaç duyulduğunu, muhtelif kütüphanelerde yapmış olduğu yorulmak bilmez çalışmalara rağmen Rahip Chidiac'ın, en eski Arapça Yeni Ahit tercümesine yapılan atıfların 11. asrın altına inmediğini ifade ettiğini söylemektedir.³³

---

dövüldü. Efsaneye göre Felix, hapishaneden kaçtı ve Maximus'u yalnız, hasta ve çaresiz bir halde bularak bir binada sakladı. İkiisi güvenli bir şekilde içeri girdiklerinde, bir örümcek hızla kapının üzerine bir ağ ördü. İmparatorluk güçleri bu sayede onları bulamadılar. (The Benedictine Monks of St. Augustine's Abbey, Ramsgate, *The Book of Saints*, A. C. BLACK, London, 1921, 109; <http://tr.wikipedia.org>, erişim, 21.10.2021).

³⁰ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 89.

³¹ Mü'minin, 23/44.

³² Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 63.

³³ Abdullah Draz, *Kur'ân'a Giriş*, çev. Salih Akdemir (Ankara: Kitabiyat Yayınları 2000), 98, 101.

Kur'an'ın Yahûdilik ve Hristiyanlıktan elde edilen bilgilerle Hz. Peygamber tarafından meydana getirildiği iddiasının mantıken ve ilmen eleştiriye açık olduğunu ifade edebiliriz. Eğer Hz. Muhammed, gerçekten bu dinlerden malumat edinerek Kur'an'ı meydana getirmiş olsaydı, Hristiyan ve Yahûdilerle ilgili Kur'an'da defaetle ve açıkça zikredilen, özellikle temel inançları ilgilendiren radikal farklılıklara dair âyetler bulunmazdı.³⁴ Eğer bir Yahûdi veya Hristiyan'dan malumat edinmiş olsaydı bu kişilerin isimleri saklı kalmaz, muarızları tarafından bunlar ortaya çıkarılırdı. Ona öğreten kim olursa olsun, Kur'an'a benzer yazılmış bir kitabı olurdu. Kur'an'da Ehl-i Kitap olarak nitelendirilen Yahûdiler, onu sürekli ve ısrarlı izleyip meydan okuyup soru yağmuruna tutarlar ve kitaplarını da başkalarından gizlerlerdi. Eğer ona bir şeyler öğretselerdi, peygamberliğini çürütmek için onu açıklayan ilk kişi onlar olurdu. Hz. Muhammed, peygamberliğinde samîmi ve vahyi tebliğde dürüst olmasaydı; arkadaşları ve tâbîleri kendisine bu kadar bağlı olmazdı.³⁵

Kur'an ile ilgili bir diğer iddia onun önceki dinlerden etkilendiği gibi kültürlerden de etkilendiği iddiasıdır. Çoğunlukla kültürün önemli bir ögesi olan dil üzerinde durulur. Bu yaklaşıma göre Araplar kuzey komşuları Sâmi kavimlerden yazı sanatı ile birlikte birçok kelimeyi de almıştır. *Kur'an* ve bunun gibi daha pek çok kelimenin yabancı asıllardan geldiği iddia edilir.³⁶ Régis Blachère, Kur'an'ın önceki kültürlerden etkilendiği fikrine delil olarak, 6. yüzyılda Kuzey Arabistan'da kullanılan farklı kültürlere ait bazı kelimelerin Kur'an'da da var olduğunu söyler. Buna örnek olarak, *kalamos* Yunanca'da *kalamos*, Süryanice'de *qaluma*; *kirtâs* kelimesinin Yunanca'da *khartês*, Süryanice'de *qartîsâ*; *kitap* kelimesinin Ârâmîce *ketâbâ* kelimesinden geldiğini söylemekte, başka örnekler de vermektedir.³⁷ Aynı şekilde "*Nefs Kelimesinin Kur'an'da Kullanılışı Hakkında Bazı Notlar*" adlı makalesinde, Kur'an'da *nefs* teriminin "*beşeri varlık*" (*être humain*), "*beşeri şahsiyet*" (*personne humaine*) anlamlarında, Fransızca veya Eski Latinceye benzeyen ve daha önce Akadca'da bilinen bir mana içerdiğini söyler. Ama ona göre

³⁴ İslâm ile Hristiyanlık ve Yahûdilik arasında akâide dair farklılıklar için bk. Kur'an, 2/92, 96, 100, 101, 111, 116, 120, 135, 140, 145; 3/21, 77, 112; 4/46, 51, 153; 5/18, 41, 51, 64, 68, 82; 69/30-34; 19/37; 98/1-7.

³⁵ Niyazi Kahveci, "Kur'an'ın Kaynağı ve Oryantalizm", *Diyanet İlmî Dergi* 27, sy. 4, (1991): 299.

³⁶ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 33.

³⁷ Blachère, *Introduction au Coran*, 5.

Kur'ân'daki anlamı daha geniş ve daha zengindir. Bu kelime anlam kayması olsa da, eski kavramların varlığının iyice hissedildiğini ifade eder.³⁸

Toplumlar bilim ve kültür açısından birbirleri ile etkileşim halinde varlıklarını devam ettirirler. Konuşulan dil bu alanın en önemli öğelerindedir. Bu noktada Kur'ân'a muhatap kitlenin kullandığı kelimelerin veya kavramların önceki veya başka topluluklarla ortak kullanılan kelimeler veya kavramlar olması, Kur'ân'ın kaynağının önceki dinler veya kültürler olduğu anlamı taşımamalıdır. Söz konusu iddiaya yönelik yaklaşımın bu anlamda objektif olmadığı düşünülebilir.

Müsteşriklerin, Kur'ân'ın kaynağına dair en çok üzerinde durdukları ikinci husus, onun Hz. Muhammed tarafından oluşturulduğu iddiasıdır. George Sale, (1697-1736)³⁹, “Muhammed'in Kur'ân'ın yazarı olduğu tartışmasızdır”; Mezezes; “Kur'ân, Muhammed ve avanesinin birbirini tutmayan sözleri bir araya toplayarak meydana getirdikleri üründen başka bir şey değildir” demiştir. 19. asırda Sir William Muir (1819-1905), Theodor Nöldeke (1836-1930), Richard Bell (1876-1953), 1905'de Wallaston, 1926'da Lammens, 1959'da Champion ve Short, 1970'de Glubb ve 1977'de Rodinson mantıklı temelleri olmayan bu fikri tekrarlamışlardır.⁴⁰

Regis Blachère'in de bu yaklaşımlardan uzak olduğu söylenemez. Ancak o Hz. Peygamber'in bir şâir olduğu ve bu şekilde Kur'ân'ı yazdığı yönündeki söylemi reddeder.⁴¹ Bu konuda 36. Yâsin Sûresi'nin 69. âyetinin net olduğunu,⁴² ifade eder.⁴³ Blachère, Hz. Peygamber'in Kur'ân üzerindeki etkisini daha karmaşık bir yaklaşımla, nübüvvetin ilk yıllarında Mekkelilerin Hz. Peygamber'in baş edemeyeceği düzeyde ona karşı koymadıkları savından yola çıkarak, Hz. Peygamber'in Kur'ân'da, dinleri derleyip birleştirerek karma bir din ortaya koymanın (*syncrétisme*)⁴⁴ hayalini kurduğunu iddia

³⁸ Blachère, “Nefs Kelimesinin Kur'ân'da Kullanılışı Hakkında Bazı Notlar”, çev. Sadık Kılıç, *Atatürk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi* 1/5, (1982): 194.

³⁹ George Sale, Kur'ân-ı Kerîm'in ilk tam İngilizce tercümesini hazırlayan İngiliz şarkiyatçı.

⁴⁰ Kahveci, “Kur'ân'ın Kaynağı ve Oryantalizm”, 295; İbrâhim Kutluay, “Oryantalistlerin Kur'ân'ın Kaynağı ve Edebî Yönüne Dair İddialarının Değerlendirilmesi”, 430.

⁴¹ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 32-33.

⁴² “Biz ona (Peygamber'e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da. Onun söyledikleri, ancak Allah'tan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kur'ân'dır.” Yasin 36/69.

⁴³ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 33.

⁴⁴ *Senkretizm*, “Birbirinden ayrı düşünce, inanış veya öğretileri kaynaştırmaya çalışan felsefe sistemi” olarak tanımlanır. *Senkretizm*, Türkçe'ye Fransızca *syncrétism*'den, o da modern La-

eder.⁴⁵ Ancak bu amacında başarılı olamamıştır. Delili Kâfirun Sûresidir.⁴⁶ Çünkü bu sûre her halükârda Arap çoktanrıcılığına gerçek bir savaş ilanidir.⁴⁷ Blachère'e göre Hz. Peygamber başından beri dinerkil bir devlet başkanı olmak istemiş, şartlar olgunlaşınca bunu ilan etmiştir. Medîne döneminin son yıllarında Peygamber'e şartsız itaati emreden âyetler bunun ifadesidir.⁴⁸ Yani Kur'an, onun irade ve ihtiyaçları doğrultusunda onun tarafından oluşturulmuştur.

Tüm bu yaklaşımların tarafı ve önyargılı olduğu söylenebilir. Çünkü bütün araştırmalar, bir takım ilâhî hakikatlere vakıf olan Hz. Peygamber'e bu imkânı sağlayabilecek tabii bir yolu gösterme noktasında âcizdir. Zira Hz. Peygamber'in duymuş olduğu bilgiler ve çevresinden edindiği malumatlar ne denli geniş tutulursa tutulsun, ne kadar zihnî gayret gösterilirse gösterilsin yine de, dinî, tarihî, ahlâkî, hukûkî, kozmolojik ve benzeri meseleleri ihtiva eden Kur'an gibi son derece şumûllü ve sarîh olan bir eseri meydana getiremez.⁴⁹ Ayrıca "Bir Müslümana Hz. Peygamber'in bu kitabın yazarı olduğunu söylemekten daha büyük bir hakaret olamaz, çünkü (Orta Çağ Fransızları tarafından adı Mahomet diye bozulan) Hz. Muhammed, yalnızca mesajı iletme görevlisidir ki ona kendiliğinden ne bir şey eklemiş, ne de ondan kendi isteğiyle en küçük bir şey çıkarmıştır. Bu Allah tarafından vahyedilmiş bir Kitap'tır, bir Mesaj'dır"⁵⁰

3- Régis Blachère'in Kur'an'ın Yazılması, Cem'i ve İstinsahı Konularına Yaklaşımı

Müsteşrikler, Kur'an'ın Hz. Peygamber zamanından itibaren ezberlenmesi, yazılması, bir araya toplanması ve Hz. Osman zamanında kesin şeklinin verilip İmam Mushaf'ın oluşum süreci gibi Kur'an tarihi konuları üzerinde

---

tince *syncretismus*'dan gelmiştir. (Robert, Paul, *Le Petit Robert, Dictionnaire alphabétique et analogique de la Langue Française*, 1906; <https://tr.wikipedia.org>, erişim, 29.11.2021)

⁴⁵ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 48.

⁴⁶ "Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam. Siz de benim taptığıma tapmıyorsunuz. Ben de sizin tapıklarınıza tapıcı değilim ve siz de benim taptığıma tapıyor değilsiniz. Sizin dininiz size. Benim dinim, bana." Kâfirûn, 109/2-6.

⁴⁷ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 55.

⁴⁸ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 115.

⁴⁹ Draz, *Kur'an'a Giriş*, 119.

⁵⁰ Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerîm Târîhi*, 9.

çok durmuşlardır. Onlara göre bu süreçte aşılması zor sorunlar, cevaplaması güç sorular vardır.

Kur'ân'ın yazılması ile ilgili olarak kaynaklar ittifakla şöyle demektedir. Kur'ân'dan bir parça (âyet veya âyetler) nâzil olduğunda Peygamber okuma yazma bilen sahâbilerden birini çağırır, yeni parçanın daha önce nâzil olmuş bulunanların arasındaki kesin yerini belirterek oraya imlâ ettirirdi. Hz. Muhammed, parçayı yazdıktan sonra şâyet hata yapılmışsa düzeltebilmek için kâtipten yazdığını okumasını isterdi. Her yıl Ramazan ayında Peygamber, (o zamana kadar nâzil olmuş bulunan) bütün Kur'ân'ı Cebrâil'in önünde okurdu. Vefatından önceki Ramazan'da ise Cebrâil Kur'ân'ı Muhammed'e iki kez okutmuştur.⁵¹ Birçok kaynak buna ilâve olarak derki, en son metin karşılaştırması sırasında, Peygamber'in vahiy katibi Zeyd İbni Sâbit de hazır bulunmuştu.⁵² Söz konusu rivâyetlere göre âyetler, İslâm'ın ilk evrelerinden itibaren, hatta Müslümanlar Kureyş zulmü altında sayısız sıkıntılar içinde yeni filizlenen bir topluluk iken bile kayda geçirilmiştir. Medîne döneminde ise vahiy kâtipliğinin âdeta kurumsallaştığı, sistemli bir şekilde vahiy yazımının devam ettiğinden bahsedebiliriz. Bu dönemde vahiy kâtipliği yapmış 65 Sahâbînin bulunduğu bildirilmektedir. Öyle ki, bu iş sahabe arasında çok yaygınlaşınca Hz. Peygamber “*Kim benden Kur'ân dışında bir şey yazmışsa onu yok etsin*” demiştir.⁵³

Kur'ân'ın yazı ile de kayıt altına alınması, onun değişikliğe maruz kalmadan günümüze kadar korunmuş olarak gelmesi anlamına geldiğinden, Kur'ân'ın yazılıp yazılmadığı meselesi, müsteşriklerin doğal olarak en çok üzerinde durdukları konulardan biri olmuştur. Yukarıdaki rivâyetlerin aksine Kur'ân'ın yazılmadığı iddiası çerçevesinde gelişen yaklaşımlar ilk etapta Kur'ân'ın orijinalliğinin, sonrasında ise menşeinin sorgulanmasına matuftur diyebiliriz.

Régis Blachère Kur'ân'ın Mekke döneminde yetersiz dil ve entelektüel durum nedeniyle yazılmadığı ancak Medine döneminde yazılmaya başlandığı kanaatindeydi. Blachère, İslâm geleneğinde Kur'ân'ın yazı ve hıfz yolu ile

⁵¹ Buhâri, Fezâilü'l Kur'ân 7, Bed'ül Vahy 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 143; Müslim, *Kitâbu'l Fedâil* 12.

⁵² Hamidullah, *Le Coran*, Le Club Français de Livre, Paris 1977, XXVI-XXVII.

⁵³ Muhammed Mustafa A'zami, *Vahyedilişinden Derlenişine Kur'ân Tarihi: Eski ve Yeni Ahit ile Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, çev. Ömer Türker, Fatih Serenli (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006), 105-106.

korunduğu, ilk dönem Müslümanların bunu kaygı edindiği yönünde yoğun inanın olduğunu, ancak bunun doğru olmadığını söyler. Çünkü yazara göre rivâyetler, Hz. Peygamber'in yaşamı boyunca Kur'an'ı yazı yoluyla kayıt altına almakla meşgul olduğu hipotezini ispatlama gayreti görünümü arz ettiği için güvenilmezdir. Ona göre ilk vahiylerde âyetleri yazı ile kayıt altına alma ihtiyacı söz konusu olmamıştır. Çünkü, Hz. Muhammed kendisine ilk vahiy geldikten sonra şiddetli korku duymuş, o haliyle seçilmiş peygamber olduğunu anlayamamıştır. Bu nedenle âyetleri yazma ihtiyacı hissetmemiştir. Yazara göre vahiy kâtipleri ile ilgili ortaya konan listelerde sunulan farklılıklar da bir takım şüphelere yol açmaktadır ve bu kişilerin güvenilirliğini sorgulamak gerekmektedir.⁵⁴ Blachère'e göre Kur'an düzenli bir şekilde yazılmamıştır. Bazı sahâbîlerin kendilerine ait küçük koleksiyonları olmuştur. Hz. Ömer'in kız kardeşinin Tâha Sûresi'nin yazılı olduğu bir sayfaya sahip olduğu rivâyeti bunu göstermektedir. Ancak Blachère, bu rivâyeti şüpheli bulmaktadır. Ona göre demek ki yazma işi tüm Kur'an'ı kapsamamaktadır. Kaldı ki yazılmış olsa bile bugün buna sahip değiliz. Bu dokümanlar kaybolmuştur. Bu nedenle Hz. Muhammed'in düzeltmeleri hakkında ancak hipotez ileri sürülebilir görüşündedir.⁵⁵

Régis Blachère, Arap toplumunda, yazıdan ziyade şifahî edebiyatı merkeze alarak, Kur'an'ın yazıdan çok ezber yolu ile korunduğu fikrindedir. Ona göre ilk Müslümanlar ezbere okumanın kusurlu olmadığını düşündüklerinden yazı ile kaydetmenin önemini anlamamışlardır. Bu nedenle âyetler çoğunlukla yazı ile değil şifahî (*récitation par cœur-ezber okuma*) olarak aktarılmıştır.⁵⁶

Müellif, Hz. Peygamber'e gelen vahiylerin karmakarışık olduğu ve bunların Hz. Peygamber tarafından düzene konulup kayıt altına alındığı yönündeki bilgileri ihtiva eden rivâyetlerin de geç dönemlere ait olduğu, bu nedenle güvenilir olmadığı iddiasındadır.⁵⁷ Yazara göre Kur'an yazılmış olsaydı, Peygamber hayattayken bizzat kendisi Kur'an'ı toplama işini yapardı ve nihaî, dokunulmaz bir külliyât-mushaf (*corpus*) bırakırdı. Ancak ona göre böyle bir şey olmamıştır. Burada “Şüphesiz onu, toplamak (*senin kalbine yerleş-*

⁵⁴ Blachère, *Introduction au Coran*, 12.

⁵⁵ Blachère, *Introduction au Coran*, 15.

⁵⁶ Blachère, *Introduction au Coran*, 18.

⁵⁷ Blachère, *Introduction au Coran*, 19-20.

tirme) ve onu okutmak bize aittir.”⁵⁸ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ âyetinden yola çıkarak, “Peygamber’in ele almadığı Kur’ân’ı cem etme yoluyla koruma hakkını Allah kendi üzerine almıştır” der ve söz konusu âyetin de, Hz. Peygamber zamanında Kur’ân’ın kayıt altına alınmadığını, yani yazılmadığını gösterdiğini iddia eder.⁵⁹

Blachère’in, Kur’ân’ın kitâbeti ile ilişkilendirdiği bu âyetin iniş sebebinin Saîd b. Cübeyr, İbn Abbas’tan şöyle rivâyet eder: “Kur’ân inerken Resulullah (s.a.v) iyi bellemek için dilini, dudaklarını depretirdi. Bunun üzerine yüce Allah, âyetini indirdi.”⁶⁰ Âyetin nüzul sebebinden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber inen vahiyleri muhafaza edebilmek için tedirginlik yaşamakta, telaşla âyetleri okumaya çalışmaktaydı. Bunun üzerine Rabbi tarafından, âyet inerken okumak için acele etmemesi emredilmiş, “onun toplanması ve okunması bize aittir” denilmiştir.⁶¹ Zaten bu âyet bir önceki ve sonraki âyetlerle birlikte düşünüldüğünde bu mana kolayca anlaşılmaktadır.⁶² Burada, Kur’ân’ın yazı ile muhafaza edilmediği manasının çıkarılmasının zorlama bir yorum olduğu söylenebilir.

Kur’ân’ın yazılmadığını veya eksik yazıldığını yukarıdaki gerekçelerle kendince ispat eden Blachère, daha çok hıfz ve şifâhi aktarımın hâkim olduğu kanaatindedir. Ancak bunun da kusurlu olduğu düşüncesindedir. Blachère, âyetleri çok az sayıda müminin tam olarak ezberlediğini, bu dönemde vahyin önemli bir bölümünün peygamber hayatta iken sadece hafızaya emanet edildiğini tekrar ifade etmektedir.⁶³

Blachère’in Kur’ân’ın yazılmadığına dair bir diğer argümanı ise Arap yazısının gelişmemişliğidir. Ona göre nüzul döneminde Kur’ân gibi edebî bir metni yazacak yeterlilikte bir yazı sistemi yoktur ve bir metnin ezberlenmesi bilinmediği zaman, bunu yazılı haliyle doğru okumak neredeyse imkânsızdır. Bir diğer delil ise âyet ve sûre tertibinde çıkan sorundur. Ona göre eğer Kur’ân yazıyla tespit edilmiş olsaydı sûre ve âyet tertiplerinde

⁵⁸ Kıyâmet, 75/17

⁵⁹ Blachère, *Introduction au Coran*, 25.

⁶⁰ Buhârî, Tefsîr, Kıyame, 1; Müslim, Salât, 148.

⁶¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 8: 181.

⁶² لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ (١٦) إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ (١٧) فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ (١٨)

“Resûlüm! onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma. **Şüphesiz onu toplamak ve onu okutmak bize aittir.** O halde, biz onu okuduğumuz zaman onun okunuşunu takip et.”

⁶³ Blachère, *Introduction au Coran*, 27-28.

farklılıklar olmazdı. Ancak ona göre daha sonra yazılma ihtiyacı hâsıl olmuştur. Geç dönemde Kur'an'ın yazıya geçirilmiş olmasını akla yatkın bulmaktadır.⁶⁴ Blachère'in Kur'an'ın sıhhatli bir şekilde yazılmadığı iddiasına dair bir delili de farklı varyantların (kıraatler) ortaya çıkmasıdır.⁶⁵ Blachère'in her durumda Kur'an'ın tespitinde yazıyı tamamen dışlamadığı anlaşılmaktadır.

Blachère, ifade biçiminden hareketle vahyin özellikle Medîne döneminde yazıya geçirildiği fikrindedir. Medîne döneminde inen âyetlerin, olayları daha betimleyici, daha açıklayıcı olduklarını, bu sebeple âyetlerin ancak bu dönemde yazıldığını düşünmektedir.⁶⁶ Müellifin bu fikrini ortaya koyarken âyetlerin indiği muhatapların durumu ile tarihî zaman dilimini göz ardı ettiği söylenebilir. Zira Medîne döneminde yapısı oluşmaya başlamış bir İslâm toplumundan söz edilecek olursa, hukukî ve sosyal düzenlemeler gerekmektedir. Bu sebeple âyetlerin seyri, üslubu ve niteliği de buna göre şekil almıştır. Yani âyetlerin bu dönemde daha açıklayıcı, anlaşılması kolay düz yazı formunda olması tarihî seyre mutabıktır diyebiliriz. Oysa Mekke döneminde vahyin karşısında güçlü bir duruş vardır ve âyetler bu duruşa cevap vermek, karşı koymak, mücadele etmek üzere bir üslupla gelmiştir. Bu durumun Kur'an'ın yazılıp yazılmadığı konusu ile irtibatlandırılması bize göre isabetli bir yaklaşım değildir.

Mûsâ Cârullah Bigiyef *Kur'an ve Mushaflar Tarihi* adlı eserinde, Kur'an'ın İslâm'ın ilk dönemlerindeki gizli davet süreci de dâhil olmak üzere vahiy kâtipleri tarafından yazıldığını, Müslümanların Kur'an'ı evlerinde karşılıklı olarak sahifelerden mütalaa ettiklerini, Hz Ömer'in, Müslüman olmadan önce kız kardeşi ve eniştesi ile yaşadığı hadisenin bunu gösterdiğini, Hz. Peygamber'in Arap dilinin yazımı konusunda usta olan Ali, Osman, Ömer, Zeyd b. Sâbit, İbni Mes'ûd, Enes Bin Mâlik, Abdullah bin Selâm ve başkaca sahâbileri vahiy yazmak üzere görevlendirdiğini söyler.⁶⁷

Kur'an'ın ilk dönemlerden itibaren yazılmamasının geçerli bilimsel bir nedeni görünmemektedir. Zira araştırmalar, İslâmiyet'ten önce Araplar arasında yazının kullanıldığını göstermektedir. Bu dönemde Mûsevîlerin ve

⁶⁴ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 53.

⁶⁵ Blachère, *Introduction au Coran*, 50,51.

⁶⁶ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 91.

⁶⁷ Bigiyef, *Kur'an ve Mushaflar Târîhi*, 72-75.

Hristiyanların elinde İbrânice ve Süryânice kitaplar bulunuyordu. Ayrıca İbnü'n-Nedîm, Halife Me'mûn'un kütüphanesinde Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib b. Hâşim'e ait bir vesîkanın bulunduğunu bildirmektedir. Belâzürî ise bu dönemde okuma ve yazma bilen 24 kişinin ismini vermektedir.⁶⁸ Kur'ân'ın yazıldığıнын bir delili de, Kur'ân'ın bizzat kendisini el-Kitab olarak isimlendirmesidir. Allah'ın, Kur'ân henüz bir kitap halini almamışken ona el-Kitab adını vermesi, Kur'ân'ın zımnen yazılmasını da istediğini gösteriyordu.⁶⁹

Müsteşriklerce üzerinde en çok durulan konulardan biri de Kur'ân'ın cem'i meselesidir. Arapça'da *cem* kelimesi bir şeyi bir şeye yaklaştırarak onları birleştirmektedir.⁷⁰ İstilahta ise Kur'ân'ın ezberlenmesi, yazılması, okunması ve yazılı metinlerin bir araya toplanması mânalarına gelir. Cem, Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekr döneminde gerçekleşmiş, Hz. Osman döneminde ise Kur'ân'ın istinsahı (çoğaltılması) vuku bulmuştur.⁷¹

Hz. Peygamber hayatta iken vahiyler bir nüsha halinde iki kapak arasına alınmamıştı. Yazılan metinler dağınık halde idi. Çünkü Hz. Peygamber hayatta olduğu sürece yeni vahiyler gelebilir veya bazı âyetleri nesheden yeni âyetler vahyedilebilirdi.⁷² Hz. Peygamber'in ölümünden hemen sonra ise, Ridde (Dinden dönme) savaşları yüzünden Kur'ân'ın bir araya toplanması düşünülmemişti. Rivâyetlere göre sahte peygamber Müseyleme'ye karşı gerçekleştirilen Yemâme Savaşlarında sahâbelerden önemli sayıda kişi şehit olunca, Hz. Ömer, Halife Ebû Bekr'in yanına giderek, Kur'ân'ın yok olacağına dair endişelerini dile getirir ve "Keşke sen Kur'ân'ı bir araya getirip yazdırsan" der. Hz. Ebû Bekr: "Ben Allah Resulü'nün yapmadığı bir şeyi mi yapacağım?" diyerek önce bu işe yanaşmaz ve daha sonra Zeyd b. Sâbiti çağırır. "Sen vahiy kâtibiydin; eğer sen de onunla aynı görüşte isen ben de ikizin dediğini yaparım. Ama sen benim fikrimde isen, bu işe girişmeyeceğim."

⁶⁸ M. Nihat Çetin, "Arap Yazısı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 3 (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 276-309. Geniş bilgi için bk. Ziya Şen, "Kur'ân'ın Metinleşme Sürecinde Ortaya Çıkan Problemler", (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2006), 6-28.

⁶⁹ Hâlis Albayrak, *Tefsir Usûlü*, (Şule Yayınları, 1996), 25.

⁷⁰ İsfehâni, *Müfredât: Kur'ân Kavramları Sözlüğü*, 239.

⁷¹ Şen, "Kur'ân'ın Metinleşme Sürecinde Ortaya Çıkan Problemler", 124.

⁷² Tayyar Altıkulaç, *Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kadîme: İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme* (İstanbul: IRCICA (Research Centre for Islamic History, Art and Culture- İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi) 2015), 57.

der. Zeyd b. Sâbit'te önce bu işe yanaşmaz. Ancak Hz. Ömer'in ısrarı üzerine ikna olurlar ve Ebû Bekr'in emri üzerine Zeyd b. Sâbit Kur'an'ı, deri parçaları, kürek kemikleri ve hurma ağacı yapraklarının orta damarları üzerine yazar. Topladığı bu kitap (Mushaf) Hz. Ömer'e, o da vefat edince Hz. Peygamber'in hanımı, Hz. Ömer'in kızı Hafsa'da kalır.⁷³

Kur'an'ın Hz. Ebû Bekr zamanında cem'i konusunda vahiy kâtibi Zeyd İbn Sâbit'ten nakledilen yukarıdaki rivâyeti Régis Blachère de benzer şekilde aktardıktan sonra rivâyete itimatsızlığını belirtir ve cem etme işinin Hz. Ömer zamanında vuku bulduğu şeklindeki zayıf görüşün ihmal edilemeyeceğini söyler. Blachère, Niçin Ebû Bekr henüz çok genç olan Zeyd'i, daha yaşlı olan kâtipler dururken tercih etmiştir? Niçin daha çok üyesi olan bir komisyon kurmamış da, Zeyd'i sadece seçmiştir? Savaşta ölen Kur'an kâriyelerinin sayısının Kur'an'ı aktarmada tehdit oluşturabilecek kadar çok olduğu kesin mi? gibi sorular yöneltmekte ve şüphelerini dile getirmektedir.⁷⁴ Yemame savaşında ölen hâfızların sayısının gelenekçe kabul edildiği kadar kaygı verici olmadığı kanaatinde olan müellif, savaşta hafızların şehit olması durumunda duyulan endişe ile Kur'an'ın Hz. Peygamber zamanından beri yazılması ve Ebû Bekr döneminde bir araya toplanmasına dair geleneksel kabulü çelişkili görmektedir. Ona göre eğer Kur'an yazılmış olsaydı endişeye mahal kalmayacaktı.⁷⁵ Blachère'e göre derlenen Kur'an, Hz. Ömer'in içinde bulunduğu korku durumuna da çözüm olamaz, çünkü herkesin üzerinde ittifak ettiği bir Kur'an yoktur zira sahifeler (*feuilles*) Ebû Bekr'in, Ömer'in ve halife olmayan başkalarının şahsî malıdır.⁷⁶

Blachère, sübjektif bir yorumla Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in üstünlük kurmak için Kur'an'ı cem etmek istediklerini iddia eder. "Burada toplum liderinin daha iyi bazı arkadaşları arasında daha aşağıda olmadığı arzusu vardır"⁷⁷ demektedir. Kur'an'ın cem'i ile ilgili rivâyetleri şüpheli bulan Blachère, aynı zamanda bu işi dezavantajlı bir durum olarak görmektedir. Ona göre Kur'an'ın

⁷³ Buhâri, *Fedâilu'l-Kurân*, 6; Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Târîhi*, 46-51; Bigiyef, *Kur'an ve Mushaf Târîhi*, 77-83.

⁷⁴ Blachère, *Introduction au Coran*, 30-31.

⁷⁵ Blachère, *Introduction au Coran*, 30-32.

⁷⁶ Blachère, *Introduction au Coran*, 33.

⁷⁷ Blachère, *Introduction au Coran*, 34.

cem'i farklı kıraatlerin kaybolmasına sebep olmuştur. Halbuki Peygamber (başlangıçta kolaylık olması için) farklı kıraatlere müsamaha göstermiştir.⁷⁸ Blachère'in Kur'ân'ın istinsahı (çoğaltılması) ile ilgili de benzer yaklaşımda olduğunu söyleyebiliriz. Kur'ân'ın istinsahı ile ilgili meşhur rivâyete göre, Huzeyfe b. Yeman hicrî 25 veya 30 yılında Ermenistan'a yapılan askerî seferde Suriyelilerin Ubeyy bin Kâ'b kıraatini, Iraklıların İbn Mes'ûd kıraatini takip ettiklerini, bu nedenle birbirlerini inkârcılıkla suçladıklarını görür. Sefer dönüşünde Halife Hz. Osman'a gider ve durumu anlatır. Hz. Osman Zeyd'i çağırarak kendisi için bir Kur'ân yazmasını emreder. Yanına Hz. Peygamber'in vahiy kâtiplerinden olan Eban b. Sa'd b. As'ı yardımcı olarak verir. Aralarında bir anlaşmazlık çıktığında kendisine başvurmalarını söyler. Her iki kâtip 2. sûrenin 248. âyetine geldiklerinde Zeyd buradaki kelimenin *Tâbüh*, Eban ise *Tâbût* olduğunu iddia eder. Bunun üzerine Osman'a başvurulur ve o, *Tâbût* olarak yazılmasını söyler. Yazma işi bitince Zeyd, 33/Ahzâb Sûresinin 23. âyetinin olmadığını fark eder. Eksik olan bu âyeti Ensar'dan Huzeyme b. Sâbit'in yanında bulur ve onu yazar. Sonra Tevbe Sûresinin 128-129. âyetlerinin de olmadığını fark eder. Bu iki âyeti Huzeyme isimli başka bir kişide bulur ve onu da mushafa ekler. Sonra Hz. Osman Hafsa'da bulunan nüsha ile bunu karşılaştırır ve hiç bir fark bulamaz. Asıl nüshayı iade eder ve kendinde bulunan nüshanın çoğaltılmasını emreder.⁷⁹ Kaynaklar şu konuda söz birliği halindedir. Hz. Ebû Bekr Zeyd'e asla yalnızca belleğine güvenmemesini, aksine her bir âyet için en az iki tanık, yani iki ayrı şahısta yazılı iki ayrı nüsha aramasını emretmişti. Hz. Osman çoğaltılan nüshaları Maveraü'n Nehir'den Endülüs'e kadar uzanan muazzam İslâm Devleti'nin belli başlı merkezlerine göndermiştir.⁸⁰ Gönderilen nüsha sayısı

⁷⁸ Blachère, *Introduction au Coran*, 26, 27.

⁷⁹ Buhârî, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 3; Tirmizî, 3104.

⁸⁰ Hz. Osman'ın Mushaflarının günümüze ulaşip ulaşmadığı konusu Kur'ân Tarihi'nin en önemli konularından biridir. Eski kaynaklarda her birinin nerede olduğuna dair bazı bilgiler mevcut ise de, bu gün şu nüsha şurada korunmaktadır deme imkanına sahip değiliz. Hz. Osman mushafı olduğu söylenen Taşkent, Kahire veya Topkapı nüshalarının Hz. Osman Mushaflarından veya onlardan çoğaltılan nüshalardan istinsah edildiği anlaşılmıştır. (Tayyar Altıkulaç, *Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kadîme: İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme*, 62)

4 veya 7'dir. Bu arada kendisi, resmî nüshalara uygun düşmeyen Kur'ân metinlerinin imha edilmesini emretmiştir.⁸¹

Kur'ân'ın istinsahı konusunun dayandırıldığı yukarıdaki rivâyetten anlaşıldığına göre, İslâm ülkesi fetihlerle oldukça genişlemiş, çeşitli milletler İslâm'ı benimsemişti. Müslüman olan ve Arapçayı iyi bilmeyen insanlar Kur'ân metnini okumakta zorluklarla karşılaşmışlardı. Bu durum, yazının da gelişmemiş oluşunun etkisiyle, müslümanların, Kur'ân'daki bazı kelimeleri farklı okumalarına sebebiyet vermişti. Bu duruma bir çekidüzen verilmesi zaruret halini almış, bir birlik olması adına Kur'ân'ın çoğaltılması cihetine gidilmiştir.⁸²

Kur'ân'ın, Hz. Osman döneminde bahsedilen istinsahı ile ilgili özetlemeye çalıştığımız konuya Régis Blachère farklı açıdan yaklaşmaktadır. Blachère, Kur'ân'ın çoğaltılmasında Mekke aristokrasisinin etkisi olduğu kanaatindedir. Ona göre Hz. Osman kişilik olarak dindar ancak pısrık biridir. Bu nedenle Hz. Osman Mekke aristokrasinden olan ve Kur'ân'ı istinsah eden komisyon üyelerinden Said İbn el-As, Abdullah İbn Zübeyr ve Abdurrahman İbn el-Haris'in etkisinde kalmıştır. Ayrıca bu kişilerin kadınlar tarafından Halife (Hz. Osman) ile bağı bulunduğunu ve ortak çıkarlar için bir araya geldiklerini,⁸³ Hz. Osman ve onun komisyonunun niyetinin açık bir şekilde Mekkeli bir hizbe bir Mushaf sağlama liyakatini vermek olduğunu söyler.⁸⁴ Blachère, Kur'ân'ın istinsah edilmesinde Osman tarafından Ali ve Ubeyy gibi kalifiye kişilere görev verilmediği, istinsah heyeti tarafından Hz. Ali'nin dinî otoritesi ile ilgili politik bir ayetin silindiğine dair iddiaların olduğu, bu nedenle Hz. Osman döneminde yapılan faaliyetlerde belirsizlik bulunduğu kanaatindedir. Ona göre bu dönemde sadece bir komisyon çalışmıştır. Gerisi belirsizdir. Ayrıca "Ebû Bekr'in derlediği, Osman'ın çoğalttığı Kur'ân metninin değeri ne olursa olsun, bu metin diğer Kur'ân koleksiyonlarından daha üstün değildir." der.⁸⁵

⁸¹ Hamidullah, *Kur'ân-ı Kerîm Târîhi*, 46-51, Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 72; Bigiyef, *Kur'ân ve Mushaflar Târîhi*, 77-83.

⁸² Albayrak, *Tefsir Usûlü*, 29.

⁸³ Blachère, *Introduction au Coran*, 57-58; Mustafa A'zami, farklı kaynaklardan yola çıkarak Kur'ân'ın istinsahında dört değil ensar ve muhacirden oluşan on iki kişinin ismini vermektedir.(bk. A'zami, M., *Kur'ân Tarihi*, 131).

⁸⁴ Blachère, *Introduction au Coran*, 58.

⁸⁵ Blachère, *Introduction au Coran*, 57.

Blachère, Hz. Osman Mushaf'ının toplum tarafından kabul edildiği algısının da doğruyu yansıtmadığı kanaatindedir. Ona göre Mekke ve Medîne gibi şehirlerde böyle olmadığı açıktır, zira Ümmü Seleme, Hafsa, Aişe gibi Peygamber'in dul hanımları veya Abdullah b. Zübeyr gibi nüfuzlu kişilerin Osman nüshasından ayrı kendilerine has, şahsî mushafları vardı. “Kutsal şehirlerin dışında da buna benzer şeylerin olmasına engel hiçbir şey yoktur” diyen Blachère, geleneğin daha ileri giderek, Ali'nin, Halife'nin düzenlemesini (Mushaf) hemen kabul ettiğine dair algı ürettiğini, “Eğer Osman başaramasaydı ben kendim yapardım” sözünü ona söylediğini, ancak bunun çok şüpheli bir rivâyet olduğunu, zira, Ali'nin Osman'ın Peygamber zamanında vahyin yazıldığı ilkel malzemeleri imha işine katılmadığını ifade eder. Öte yandan, İbn Mes'ûd'un, Osman Mushaf'ını reddettiği yönünde rivâyetlerin nakledildiğini, belki Ubeyy kıraatini benimseyenlerle de durumun aynı olduğunu söyler.⁸⁶ Ona göre Kur'ân, üzerinde İslâm ümmetinin ittifak ettiği bir kitap değildir.

Blachère'in söz konusu yaklaşımının abartılı olduğu söylenebilir. Çünkü bir heyet tarafından hazırlanan ve bir nevî resmîyet kazanan bu Mushaflara, o zaman gerek Kur'ân'ı ezbere bilenler, gerekse yazı ile tespit edilmiş sahifelere sahip olanlar tarafından hiç bir itiraz vâki olmamıştır.⁸⁷ Sadece İbn Mes'ûd'un itirazına dair rivâyetler vardır. Bununla ilgili olarak Ahmet Cevdet Paşa, Hz. Osman'ın mâzeretinin olduğunu bu çalışmalarla ilgili kararını Abdullah b. Mes'ûd'a haber gönderip onun da katılmasını bekleyecek kadar geciktirmek istemediğini, Hz. Ebû Bekr döneminde Kur'ân'ı cem etme işinden mesul olan ve aynı zamanda vahiy katibi olan Zeyd b. Sâbit'in bu hususiyetleri sebebiyle görevlendirildiğini söyler.⁸⁸ İbn Mes'ûd'un münferit itirazı dışında, Hz. Osman'ın Mushaf'ı icmâen kabul edilmiştir.⁸⁹ Blachère'e göre ise Osman Mushaf'ının yayılmasının nedeni toplum tarafından kabul görmesi değil, içinde bulunan ve Mushaf'a kayıtsız kalınmasına neden olan politik çalkantılardır.⁹⁰ Ona göre Hz. Osman'ın Mushaf'ı tamamen politik kaygılar ile yapılmıştır. Cem ve istinsah işinde tüm tercihler keyfidir.

⁸⁶ Blachère, *Introduction au Coran*, 62-65.

⁸⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 73.

⁸⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Hülasâtü'l Beyân fi Te'lifi'l-Kur'ân*, 52.

⁸⁹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 105.

⁹⁰ Blachère, *Introduction au Coran*, 72.

Mekkeli büyük aileleri karakterize eden politik hislerle Hz. Osman ve onun etrafındakiler çok zor şekilde, tamamen kendi inisiyatiflerine göre oluşmuş bir Mushaf'ı empoze etmeyi başarmışlardır.⁹¹ Kur'an'ı istinsah eden komisyon, Hafsa'da bulunan Ebû Bekr'in derlemesine dayanmaktadır ve bu ilkel çekirdeğe (Hz. Ebû Bekr'in cem ettiği ilk Mushaf) bulunabilecek tüm parçalar eklenmiştir. Kısacası, ona göre Osman nüshası, Ebû Bekr ve Zeyd İbn Sâbit'in düzeltilen ve artırılan bir kopyası olarak ortaya çıkmıştır.⁹² Yazarın bu yaklaşımı Kur'an'ın çoğaltılması ile birlikte farklı bir Mushafın ortaya çıktığı, ona eklemelerin yapıldığı anlamına gelmektedir. Halbu ki Hz. Osman'ın istinsah ettirdiği Mushaf, Hz. Ebu Bekr'in cem ettiği Mushaf'a dayanmaktadır ve istinsah işinin gayesi birlik oluşturmaktır. Kur'an metninin ortaya çıkışında keyfiliğin hakim olduğunu çağrıştıran bu yaklaşımın rivâyetler bağlamında isabetli olmadığı söylenebilir.

Anlaşıldığı üzere Blachère, Kur'an'ın çoğaltılması konusunda hiçbir şeyi güvenilir bulmamaktadır.⁹³ Blachère'e göre tek metin ortaya koyma isteği, neredeyse tüm mukaddes diğer varyantları ortadan kaldıracaktı ki, bu yok edilecek olan varyantlar, Peygamber'in bizzat dilinden ve hayatında toplanmış vahiylerdi.⁹⁴ Ona göre vahiylerin yazıldığı deri parçası, deve kürek kemiği gibi malzemelerin imha edildiği ile ilgili rivâyetler de tereddüt etmeyi sağlamaktadır. Bu malzemeler yakıldı mı, yırtıldı mı, suya mı atıldı? Rivâyetlerin üçünü de gösterdiğini söyler. "O dönemin müminleri Peygamber'in davranış ve sözleriyle direkt alakalı olan bu objeleri yok etmeye nasıl cesaret etmişlerdir" diyerek yapılan işin kendince yanlış olduğunu ifade eder.⁹⁵ Hz. Osman'ın istinsah ettirdiği Mushaf yazısı da ona göre sorunludur. Zira bu yazının eski Kur'anlarda bulunan hicâz tipi yazı geleneğini başlattığını, bu yazının dâima eksik yazı nedeniyle deşifre edilmesinin zor olduğunu ve Kur'an metinlerinin anlaşılmasında sorun oluşturduğunu söyler.⁹⁶ Ayrıca ona göre günümüze ulaşan ve Osman Mushaf'ı olarak bilinen Mushaflar sahtedir. Mesela 4./10. yüzyıl başlarında Kâhire'de bulunan nüsha sahtedir. Çok erken tarihte Osman'ın emri ile yapılan kopyalar (*lectionnaires*) kaybol-

⁹¹ Blachère, *Introduction au Coran*, 59.

⁹² Blachère, *Introduction au Coran*, 60.

⁹³ Blachère, *Introduction au Coran*, 61.

⁹⁴ Blachère, *Le Coran, "Que Sais-Je?"*, 13. Em, Press Universitaire de France, Paris 2002, 20.

⁹⁵ Blachère, *Introduction au Coran*, 55.

⁹⁶ Blachère, *Introduction au Coran*, 62.

muş, bunların gönderildiği merkezlerde yavaş yavaş bunların yerini daha iyi grafik ve sunumu olan nüshalar almıştır. Yazar'a göre Ali'nin tahta geçmesinden (35/656) itibaren, Abdulmelik halife olana kadar (65/685) otuz yıl karışıklık olmuş, bu süre zarfında Osman Mushaf'ı zemin edinmiştir. “*Belki de bu zamana kadar Osman reformunun ne kadar elzem olduğuna dair bir teori geliştirilmiştir*”⁹⁷ diyen Blachère'e göre Osman nüshası birçok yönden eksik kalmıştır. Sonra İslâm başkentlerinin beşinde bulunan çoğaltılmış Mushaf-lar önemli sorun oluşturmuştur.⁹⁸

Blachère'in, Kur'ân nüshalarının kaybolduğuna, dört asır sonraya ait nüshaların ise değiştirilmiş nüshalar olduğuna kanaat ettiği görülmektedir. Buna örnek olarak verdiği Kahire nüshası üzerinde yaptığı incelemeler sonunda Tayyar Altıkulaç, genelde yazma eserlerde görülen tashih görmüş veya görmemiş kâtip sehivleri dışında, bu Mushaf ile Hz. Osman'ın yazdırdığı Mushaf-lar ve günümüzde okunan Mushaf arasında tam bir paralellik bulunduğunu, bunun, Kur'ân'ın orijinalliğini ve korunmuşluğunu gösterdiğini, Kur'ân'ın sadece hafızların okuyuşları ile değil, gerçekten yazısı ile de korunmuş ve on dört asır önce yazıldığı gibi elimizde bulunduğunu gösterdiğini söyler.⁹⁹ Blachère'in Kur'ân'ın değiştirildiği yönündeki iddiasının yapılan çalışmalar sayesinde doğruyu yansıtmadığı açıktır. Zira Kur'ân el yazmaları üzerinde yapılan karbon testleri, en eski Kur'ân nüshalarının 1./7. yüzyıla, hatta Hicrî ilk yüzyılın da altına ait olduğunu ortaya koymuştur.¹⁰⁰ Bu el yazmaları ile mevcut Mushaf-lar arasında ciddiye alınacak hiçbir deği-

⁹⁷ Blachère, *Introduction au Coran*, 68-69.

⁹⁸ Blachère, *Le Coran*, “*Que Sais-Je?*” 20.

⁹⁹ Altıkulaç, *Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kadîme: İlk Mushaf-lar Üzerine Bir İnceleme*, 319-321.

¹⁰⁰ Bahsettiğimiz çalışmalar, temelini, Nöldeke'nin arzusu doğrultusunda, Bergstrasser (1886-1933) ve Pretzl'in (1893-1941) Kur'ân'ın metin ve nüzul tarihine ilişkin arşivlerinin oluşturduğu *Corpus Coranicum* projesi kapsamında yapılmaktadır. Bu proje 2007 yılında Angelika Neuwirth (Berlin Freie Üniversitesi Arabistik Bölümü Başkanı), Nicolai Sinai (University of Oxford, Oriental Seminar) ve Michael Marx (*Corpus Coranicum* Projesi Araştırma Direktörü) tarafından başlatılmıştır. *Corpus Coranicum* projesi, Kur'ân ile ilgili bütün dokümanların sistematik olarak ve araştırmacılar tarafından ulaşılabilir şekilde bir araya getirilmesini amaçlamaktadır. (Gözeler, Esra, Michael Marx, David Kiltz, Yousef Kouriyhe, Hannelies Koloska, Nora K. Schmid ile birlikte, “*Corpus Coranicum Projesi: Kur'ân'ı Geç Antik Döneme Ait Bir Metin Olarak Okumak*”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53, sy. 2, (2012): 219-253).

şikliğin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.¹⁰¹ Bu çalışmalar kapsamında dünyanın dört bir yanında bulunan Kur'an el yazmaları geniş bir veri tabanında araştırmacıların ilgisine sunulmuştur.¹⁰² Bu çalışmaların en önemli parçalarından biri, San'a el yazmalarıdır. 1972 yılında Yemen'deki San'a Ulu Camii'nin tavan arasında işçiler tarafından tesadüfen bulunan ve dönemin kadısı ve Yemen Antikleri Sorumlusu olan İsmail el-Akwa'nın çabalarıyla 1979 yılında bir Alman bilim insanının ilgilendiği¹⁰³ Kur'an el yazmaları bu alana ilişkin en önemli keşif olarak görülebilir. Bu yazmalardan biri *palimpsest* (Üzerindeki yazı silinerek başka bir yazının yazılmış olduğu parşömen) olmasından dolayı en önemlisi olarak değerlendirilmektedir. Parşömene ait üstteki metin (*upper layer*) François Déroche¹⁰⁴ tarafından önerilen paleografik tipolojiye göre muhtemelen 700 ve 750 yılları arasında geç dönem hicâzî yazıyla yazılmış bir Kur'an Mushafıdır.¹⁰⁵ Déroche, *Histoire du Coran. Texte et transmission* adlı makalesinde, Hz. Peygamber'in 632 yılında vefatına kadar, Peygamberlik dönemi boyunca, Kur'an'ın sözlü aktarımının koşulları belirsizliğini korumakla birlikte, ilk Kur'an el yazmalarının, yedinci yüzyılın üçüncü üçte birine tarihlendiğini belirtmektedir.¹⁰⁶ Parşömenin alt katmanında yer alan yazılara yapılan [karbon](#) testleri ise bu el yazmalarının 671 yılına dayandığını %99 doğruluk payıyla kanıtlamıştır. Yapılan testler neticesinde, el yazmalarının %95.5 doğruluk payı ile 661 yılından önce, %75

¹⁰¹ A'zami, *Vahyedilişinden Derlenişine Kur'an Tarihi: Eski ve Yeni Ahit ile Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, 41.

¹⁰² <https://corpuscoranicum.de/en>, geniş bilgi için, Gözeler, Michael Marx, David Kiltz, Yousef Kouriyhe, Hannelies Koloska, Nora K. Schmid, "Corpus Coranicum Projesi: Kur'an'ı Geç Antik Döneme Ait Bir Metin Olarak Okumak", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53, sy. 2 (2012): 219-253.

¹⁰³ Toby Lester "What is the Koran", *The Atlantic Monthly*, January 1999, 43; Altıkulaç, *Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kadîme: İlk Mushafılar Üzerine Bir İnceleme*, 154-158.

¹⁰⁴ François Déroche (1952- ..) Batı'da yazma eserler (Kodikoloji) denilince akla gelen ilk isimlerden biridir. Déroche, bu sahada hem telifleri hem de dünyanın farklı yerlerinde verdiği seminerler vesilesiyle ilgileri üzerine çekmiştir. Daha çok mushaf yazmaları üzerinde araştırmalar yapmış olan Déroche'un telifleri de genel itibarıyla mushaf yazmaları üzerinedir. (Ahmet Harman, "Fransız Müsteşrik François Déroche'un Mushaf Yazmaları Çalışmalarına Dair Birkaç Not", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (2020): 265-272).

¹⁰⁵ Gözeler, "Corpus Coranicum Projesi: Kur'an'ı Geç Antik Döneme Ait Bir Metin Olarak Okumak", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53, sy. 2 (2012): 225.

¹⁰⁶ François Déroche, "Histoire du Coran. Texte et transmission", <http://www.college-de-france.fr/site/francois-deroche/course-2014-2015.htm> [NdÉ]. 415.

doğruluk payı ile 646 yılından öncesine ait olabileceği sonuçları elde edilmiştir.¹⁰⁷

Alt katmandaki yazının silinmesinin birden fazla sebebi olabileceği düşünülmektedir. El yazması kitabın bazı sayfalarının yok olmuş veya yıpranmış olması sebebiyle, kitabı yeniden oluşturmak için eski sayfaların üzerine tekrar yazılmış olma ihtimali bu sebeplerden biridir. (Bu uygulama eski dönemlerde sık kullanılan bir tekniktir. El yazmalarında kullanılan mürekkepler, günümüz kağıtlarında olduğu gibi parşömene tamamen yapışmazdı. Yeni parşömeni yeni oluşturulacak yazıtlara kullandıklarından dolayı, eski yazıtları yenilemek için parşömen tamamen ykanır ve tekrar üzerine yazılırdı). Alternatif olarak da [Halife Osman](#)'ın Kur'ân yazıtlarını standardize etmesinden dolayı, eski yazıtların silinip üzerine bu standartlara uygun olarak yeniden yazılması sebep gösterilebilir.¹⁰⁸

Son zikredilen ihtimal tarihî veriler dikkate alındığında bizce de en olası durumdur. Zira Hz. Osman'ın 644-656 yılları arasında süren hilafeti döneminde resmî Mushaf ortaya konmuş, daha önce mevcut olanlar geçerliliğini kaybetmiştir. Bu süreçte mevcut Kur'ân metinleri silinmiş, yerine resmî Mushaf, yani Hz. Osman'ın geçerli kıldığı metin yazılmış olabilir. Üst metinlerin bu günkü Mushafarla neredeyse tamamen benzeşmesi bunu göstermektedir. Üst katman günümüz modern Kur'ân ile neredeyse birebir özdeş iken (bazı heceleme farklılıkları dışında), alt katman ise standart yazımdan çok farklılık içerir. Örnek olarak; 2. sûre, 87. âyette standart Kur'ân yazımı *wa-qaffaynâ min ba'dihî* iken, alt katmanda bu kısım *wa-qaffaynâ alâ âthârihî* şeklinde yazılmıştır.¹⁰⁹ Bu bilgiler doğrultusunda, Kur'ân'ın Hz. Peygamber döneminden itibaren yazıldığına dair inancın doğruluğunu yansıttığı, zaten rivâyetlerin de bu yönde olduğu söylenebilir.

4- Régis Blachère'in Kur'ân'ın Yapısı ile ilgili Yaklaşımı

Burada Blachère'in Kur'ân'ın sûre ve âyet tertibi ile edebî yapısı hakkındaki yaklaşımını vermeye çalışacağız.

İslâm bilginleri Kur'ân'daki bütün âyetlerin tertibinin tevkîfî olduğu ve inen âyetlerin hangi sûrenin neresine konulacağını bizzat Hz. Peygamber tara-

¹⁰⁷ Behnam Sadeghi, Mohsen Goudarzi, "Şan'a' 1 and the Origins of the Qur'ân", *Der İslâm*, 87 (1-2-2012), 8.

¹⁰⁸ Sadeghi, Goudarzi, "Şan'a' 1 and the Origins of the Qur'ân", 27.

¹⁰⁹ Sadeghi, Goudarzi, "Şan'a' 1 and the Origins of the Qur'ân" 41.

findan belirlendiği konusunda hemfikirdirler. Sûrelerin tertibi konusunda ise üç farklı görüş ortaya atılmıştır. Birinci görüşe göre sûrelerin tertibi de tıpkı âyetlerin tertibi gibi tevkifidir. Bu görüşü kabul edenler Hz. Osman döneminde yazılan 'İmam Mushaf' üzerinde sahabenin icmâ etmesini ve diğer şahsî Mushaf'ların imha edilmesini delil olarak göstermişlerdir. İkinci görüşe göre ise sûre tertipleri tevkîfî değil sahabenin içtihadıyla olmuştur. Bu görüşü kabul edenlere göre sahabeye ait şahsî Mushaf'larda gözlenen bazı tertip farklılıkları bu görüşü destekler. Üçüncü görüşe göre ise sûreler kısmen tevkîfî kısmen de içtihadı dayalı olarak düzenlenmiştir.¹¹⁰

Kur'an'ın âyet ve sûre tertibi Batılı araştırmacıların ilgi duyduğu konulardan biri olmuştur. Kur'an'da kronolojik bir sıralama olmaması onlara göre sorgulanması ve doğrusunun ortaya konulması gereken bir husus olarak görülmüştür. Bu doğrultuda Batı'da, Kur'an'ı yeniden tertip etme yaklaşımları 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında ortaya çıkmıştır. Bu konuda Gustav Weil (1808-1889), J. Medows Rodwell (1808-1900), J. William Muir (1819-1905), Theodor Nöldeke (1836-1930), Régis Blachère (1900-1973), Richard Bell (1876-1952), Hartwig Hirschfeld (1854-1954) ve W. Montgomery Watt'ın (1909-2006) isimleri öne çıkmaktadır.¹¹¹

Régis Blachère Kur'an'da âyetlerin nüzul sırasının tersine bir şekilde yer aldığını söyler ve ona göre bu karmaşık durum ciddi bir sorundur.¹¹² Blachère, sorun olarak gördüğü bu durumu çözmek için Kur'an'ın kronolojik sistemle tercümesini iki cilt halinde 1949'da neşretmiştir.¹¹³ Yazar, âyetlerin Hz. Peygamber tarafından düzene koyulduğuna, hatta bir kayıt (*fixation*) altına alındığına dair verilerin geç dönemlere ait olduğunu bu nedenle de güvensiz olduğunu söylemektedir. Ona göre Hz. Peygamber'in âyet veya âyet gruplarının yerleştirebileceği sûreyi bir vahiy kâtibine açıkladığı doğru değildir ve burada sadece daha eski bir metnin peygamber tarafından kısmî bir yeniden yapımı vardır. Hz. Peygamber'in hayatında küçük sûreler kole-

¹¹⁰ Mesut Okumuş, "Kur'an İmlâsının Gelişim Süreci Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, sy. 17 (2010/1): 29; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 58.

¹¹¹ Gözeler, "Kur'an Ayetlerinin Târihlendirilmesine Batılı Yaklaşımlar", 299.

¹¹² Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 1.

¹¹³ Cerrahoğlu, "Garânîk Meselesinin İstismarcıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24 (1981): 80; Gözeler, "Kur'an Ayetlerinin Târihlendirilmesine Batılı Yaklaşımlar" 307.

siyonlarının bulunduğunu, tertip etme görevinin Hz. Muhammed'in ölümünden sonra topluma verilmiş olduğunu iddia eder.¹¹⁴ Blachère, Hz. Peygamber'in sûre ve âyet tertibini belirlemediği fikrini, sûre ve âyet tertibine dair verilerin güvenilir olmaması, Kur'ân'ın cem'i konusunda "Peygamber'in yapmadığı bir şeyi nasıl yaparsınız" söylemi ve Peygamber'in ölümünden sonra farklı külliyâtların (*mushaf*) ortaya çıkışı ile temellendirmektedir. Ona göre özellikle Hz. Peygamber'in ölümünden sonra farklı Mushaf'ların ortaya çıkması bile Peygamber tarafından herhangi bir düzenleme yapılmadığına kanıt olarak yeterlidir.¹¹⁵ Blachère'e göre âyetlerin tertibi kesinlikle Hz. Peygamberden sonra oluşturulmuştur. Zira şartlar bunu gerektirmiştir. Vahiy kesilince, karanlıkta kalan Kur'ân metinlerinin sorgulanması yeni bir durum yaratmış ve insanları, Peygamber'in yapmaya girişmediği bir şeyi yapmaya yönlendirmiştir.¹¹⁶ Blachère'in âyet ve sûre tertibinin sonradan oluşturulduğuna diğer bir delili ise Kur'ân'daki tekrarlardır. Önek olarak Âraf Sûresi 182 ve 183. âyetlerin, Kalem Sûresi 44-45. âyetlerde¹¹⁷ tekrar edildiğini söyledikten sonra, "Demek ki bunların yazıya geçiriliş sırasında Âraf Sûresinin akla gelivermiş olması yabana atılacak olasılık değil" demektedir. Ona göre bunun böyle olduğunun bir delili de daha eski sûrelerde bu duruma rastlanmamasıdır. Şu halde ona göre önceki âyetlerin sonra gelen aynı esinli bir vahye karışıp tekrar edildiği sonucunu çıkarmak gerekiyor.¹¹⁸ Régis Blachère'e göre, kişisel mushaflarda âyetlerin düzeninde farklılıkların olması, Ubeyy'in, İbn Mes'ûd'un ve Ebû Bekr'in mushaflarında, bölümlerin uzundan kısaya doğru garip şekilde azalan bir yapıda olması, mutlak bir düzenin bulunmadığını gösterir. Ayrıca Hz. Peygamber Kur'ân

¹¹⁴ Blachère, *Introduction au Coran*, 20.

¹¹⁵ Blachère, *Introduction au Coran*, 21.

¹¹⁶ Blachère, *Introduction au Coran*, 28.

¹¹⁷ "Âyetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helâke götüreceğiz. (182) Onlara mühlet veririm; (ama) benim cezam çetindir."(183). Âraf 7/182-183. وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ (١٨٢) وَأَمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ (١٨٣). "(Resûlüm!) Sen bu sözü (Kur'ân'ı) yalan sayanı bana bırak (kendini üzme). Biz onları, bilmedikleri bir yönden yavaş yavaş azaba yaklaşıyoruz. (44) Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu benim fendim çok sağlamdır!"(45). Kalem 68/44-45.

فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبْ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ (٤٤) وَأَمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ (٤٥)

¹¹⁸ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 65.

Blachère'in konuya örnek olarak verdiği bu ayet metinlerini, Âraf Sûresi 181-182. âyet olarak zikretmektedir. (Ayetler, Âraf 182-183 ve Kalem 44-45).

tertip etmiş olsaydı eğer, “Hiçbir sahâbî sûrelerin sırasını bozmaya cesaret edemezdi.” demektedir.¹¹⁹

Blachère, Kur'an'ın ona göre karmaşıklığından, üzerine yeni bir düzenlemenin yapılabileceği olgusunun çıktığını, Nöldeke'nin 1860 yılında Kur'an sûrelerini yeniden sıralamaya yarayabilecek ölçütleri (*critère*) belirlediğini, bu yeni düzenlemenin hiçbir şekilde Kur'an'ı yeniden kurmak ya da Kur'an metinlerini Muhammed'in yaşamını yeniden oluşturmak için kullanmak amacı taşımadığını söylemekle birlikte, “Yaşam öyküsel Hadis (*tradition biographique*) bu hayali kurdu. Bu gerçekleşmeyecek rüyayı terk etmek gerek”¹²⁰ diyerek eski fikirlerinden vazgeçtiğini ifade etmektedir. Zaten kendisi de *Le Coran* adlı Kur'an Tercümesinde kronolojik sistemi terk etmiş ve orijinal sistemde kitabını yayınlamıştır.

Jacques Berque¹²¹, *Relire le Coran* adlı kitabında, “Kur'an metnini tarihselcilik alışkanlıkları ile ve kendine âyetlerin nüzûl sırasının tarihlerini temel edinerek çalışan Oryantalizm, görüşüme göre, biraz fazla nüzûl kronolojisi üzerine kurulmuştur”¹²² diyerek bu yaklaşımı eleştirmektedir.

Berque, Kur'an'daki sûrelerde bir çok konunun iç içe yer aldığını (*polythématique*) söyler. Ona göre sûreler çok boyutluluk arz eder ve sürekli tekrarlarla doludur. Berque, bu alanda İngiliz oryantalist Richard Bell'in, 1937'de yaptığı çalışmada bu çeşitliliğin sebebini, Osman'ın Kur'an'ı cem ederken aynı sûrenin farklı varyantlarını bulduğunu, ancak aralarında bir tercih yapmaya cüret edemediği için hepsini peş peşe eklediğini, bu durumun, Kur'an'ın bazı yerlerindeki iki kat hacim ve sürekli anlam atlamalarını açıkladığı varsayımını ileri sürdüğünü belirtir. Ancak o bu fikre katılmaz. Ona göre birtakım âyetler detaylı okunduğunda, Saussur¹²³ ve fonoloji biliminin bulgula-

¹¹⁹ Blachère, *Introduction au Coran*, 48-49.

¹²⁰ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 16.

¹²¹ Jacques Berque (1910-1995). İslâm dini üzerine çalışmış Fransız sosyologdur. Kur'an çevirisi ve İslâm algısı, Fransa ve Frankofon ülkelerdeki Müslüman ya da İslâm araştırmacıları tarafından genel anlamda olumlu karşılık görmüştür. *Relire le Coran* (Kur'an'ı Yeniden Okumak) ve *En Relisant Le Coran* (Kur'an'ı Tekrar Okurken) adlı eserler onun Kur'an çevirisi ve İslâm algısının özeti mahiyetindedir. (Davut Nefes, “Jacques Berque'in Kur'an Algısı ve Çevirisi”, (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2019), 39).

¹²² Jacques Berque, *Relire le Coran*, Bibliothèque Albin Michel, Paris 1993, 25.

¹²³ Ferdinand de Saussure (1857, Cenevre - 1913, Vufflens-le-Château). 20. yüzyılda dilbilimde kayda değer gelişimin birçoğu için fikirleriyle temel hazırlamış İsviçreli dilbilimci. Saussu-

rından sonra semantik bilimcilerinin inandığı bir düzenin aslında olduğuna inanmaktadır. Dizinsel, ardışık düzenin zıddına bu düzenin iç içe geçmiş senkronik(eş zamanlı) bir şekilde olduğunu, senkronik düzende temaların kesiştiğini, aynı şekilde, motiflerin karışık olarak tekrar ettiğini söyler. Ona göre Kur’ân metni içerik olarak iki boyuta sahiptir. Biri dâimî, diğeri konjonktürel (duruma bağlı) boyut. Birinci boyut eskatolojik (öbür dünya ile ilgili), ikincisi olaylar ve tarihle ilgili boyuttur. Bu boyut altında zamansal bir alt boyut daha vardır.¹²⁴

Müştâriklerin İslâm ve Kur’ân hakkındaki iddialarından birisi de, Kur’ân’ın sadece indiği topluma hitap ettiği, İslâm’ın milli bir din niteliğinde olduğu, evrensel olmadığı iddiasıdır. Régis Blachère’in de aynı yaklaşımda olduğu görülür. Müslüman ilâhiyatçıların en baştan beri Hz. Peygamber’in tebliğinin evrensel (*œcuménique*)¹²⁵ olduğunu ileri sürdüklerini söyleyen Blachère, bu konuda Hadis verilerinin ve Tefsirin başvurduğu yorumların, ya da Doğubilimlerinin yanlı olduğu kanaatindedir. Ona göre bu konuda son söz Kur’ân’ın olmalıdır. Mekî Sûrelerde 12 yerde, Muhammed’e gelen vahyin saf Arap (لسان عربي مبين -قُرْآنًا عَرَبِيًّا) dilinde olduğu, bu bölgesel dilin konuşulduğu yerlerde işitilsin diye bu şekli aldığı ifadelerinin olduğunu söyleyen Blachère, örnek olarak En’am Sûresi’nin 156. âyetini verir.¹²⁶ Bu âyet ona göre Kur’ân’ın sadece Arap toplumuna indirildiğini ifade etmektedir. Blachère’in verdiği diğer âyetler ise Şura, 42/7 ve En’am, 6/92 âyetleridir.¹²⁷ Müellif, söz konusu âyetlerden, Hz. Peygamber’in sadece Mekke ve havalisi-

---

re’den esinlenen 20. yüzyıl dilbilimcileri dili, insan bilimleri arasında önemli bir bilim düzeyine çıkarmışlardır. Dilbilim böylece öbür bilimlerin de ondan yararlandığı ve onunla iç içe olduğu disiplinler arası bir bilim dalı olmuştur. (Şaban Köktürk, Semra Eyri, “Dilbilim ve Göstergebilim: Ferdinand de Saussure ve Göstergebilimi Anlamak”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 2 (2013): 136).

¹²⁴ Berque, *Relire Le Coran*, 33.

¹²⁵ *œcuménique*, yerleşik dünya evreni, evrensel, *œcuménisme* tüm Hristiyan kiliselerini bir araya toplamayı amaçlayan hareket. (Paul Robert, *Le Petit Robert*, 1300).

¹²⁶ En’am, 6/156.

“Kitap yalnızca bizden önceki iki topluluğa (Hristiyanlar-Yahûdiler) indirildi, gerçekte biz bu toplulukların okuduklarından hiç kuşkusuz habersiz kaldık demeyesiniz diye.(size Kur’ân’ı indirdik)”
 أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَنْزَلَ الْكِتَابَ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ

¹²⁷ En’am-92; Şura-7.

“Şehirlerin Anasını (Mekke’yi) ve onun çevresinde bulunanları uyarman ve Toplanma Gününden uyarman için sana böyle Arap dilinde bir Kur’ân vahyettik.”
 وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مَبَازِكًا مُصَدِّقًا لَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا

ne tebliğ görevinin olduğu, dolayısıyla İslâm'ın (Kur'an'ın) bölgesel-tarihsel bir din olduğu, Kur'an'ın da sadece bu bölgeye hitap ettiği manasını çıkarır. Bu fikrini şöyle ifade eder. “Demek ki, bizi ilgilendiren dönemde, Muhammed'in tebliğinin hiç de evrensel bir yanı yoktur ve İslâm'ın kurucusunun tüm çabası, tersine, ötesini düşünmeden, yalnızca Hicâzlı yurttaşlarının kendi dinine kazanılmasına yöneliktir.”¹²⁸ Blachère, rivâyetlerde Hudeybiye antlaşmasından sonra Necaşi, Bizans İmparatoru, Tisfun Sasânileri ve Mısır valisine elçi kurulları gönderildiğinden söz edildiğini ve Hadis-Siyer kaynaklarının böyle yapmakla Peygamber'in daha o andan itibaren tüm dünyanın İslâm'a geçmesini istediğini empoze ettiğini söyler. Blachère'e göre bu hadis verilerinin tarihsel gerçekliği öyle zayıf ve anlatılanların öylesine masalsı bir havası var ki, bunlara inanıp güvenmek çok zordur.¹²⁹

Blachère'in bu yaklaşımının tamamen teorik düzlemde kaldığı, pratikte durumunun onun kanaatinin tam zıttına cereyan ettiği açıktır. Zira Hz. Peygamber'in tebliğinden sonra çok kısa bir zaman diliminde, İslâm'ın dünyanın dört bir yanına yayılması, takip eden yüzyıllarda ilimde, kültürde, sanatta büyük medeniyetlere temel teşkil etmesi realitesi, yine Kur'an'ın “Ey İnsanlar” şeklindeki hitap tarzı, evrensel ilkeler öngörmesi, ona farklı milletlerin teveccüh göstermesi, Kur'an'ın, dolayısıyla İslâm'ın belli bir coğrafyaya hitap etmediğinin, başından beri bunun ötesinde bir potansiyele sahip olduğunun kanıtıdır.

Régis Blachère'in Kur'an'a yaklaşımda dikkat çekici bir diğer husus Kur'an'ın edebi yönüdür. Bilindiği üzere Kur'an, bizzat kendisinin bu yönünü ön plana çıkarmış, bir benzerinin getirilememesi noktasında inanmayanlara meydan okumuştur.¹³⁰

¹²⁸ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 85-86.

¹²⁹ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 118.

¹³⁰ Bakara, 2/23,24; İsra, 17/88; Hûd, 11/13.

وَأَنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (٢٣)
“Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan başka şahitlerinizi (yardımcılarınızı) de çağırın.” (Bakara, 2/23)

قُلْ لَنْ أَجْتَمَعْتِ الْإِنْسَ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا (٨٨)
De ki: Andolsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler. (İsra, 17/88).

Âciz bırakmaya îcâz, bir şeyin benzerini yapmaktan muhatabı âciz bırakan şeye de mû'cîze denir. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm Hz. Peygamber'in en mühim ebedî mucizesidir. İ'câzul Kur'ân diye adlandırılan, Kur'ân'ın bir benzerinin meydana getirilemeyişi ifade eden terim Kur'ân'ın birçok yönünü kapsar. Onun i'câzı sadece dili, üslubu ve fesahatından ibaret değildir. Aynı zamanda, te'lifi, ihtiva ettiği ilimler ve maarif, kevnî ilimlerdeki yeri, islah siyaseti, gaybî haberleri gibi pek çok yönlerde i'câz aranabilir. Kısacası Kur'ân'ın i'câz yönleri, lafız, mana ve muhteva yönünden olmak üzere üç temelde ele alınır.¹³¹ Ancak Kur'ân'ın bir benzerinin getirilemeyeceği noktasında meydan okuması, onun daha çok edebî yönüne müteallıktır. Nazmının güzelliği, anlatımındaki üstünlük, belağat, estetik ve sanat güzelliğinde benzerinin getirilememesidir.¹³²

Kur'ân'ın insanlığı âciz bırakan üslûp mükemmeliyeti karşısında yalnız Müslümanlar değil, Arapça bilen ve bilmeyen gayri müslimler bile hayran kalmaktadırlar. Bunlardan biri de Régis Blachère'dir. Blachère *Kur'ân'a Giriş* adlı eserinde bu hususu şöyle ifade etmektedir. “Hatta Arapça bilmeyen bir Avrupalı, bazı sûrelerin okunmasından hisleniyor. Ya Muhammed'in muasırları - hiç olmazsa kin ile körlenmemiş olanlar- hakkında neler düşünülmez”.¹³³ İslâmiyet'in ilk devirlerinde, İslâm düşmanları tarafından, Kur'ân'ın üslûbunun, kâhinlerin “ritm” (seci) veya kâfiyeli nesir ile kasıtlı olarak karıştırıldığına da temas eden Blachère, “Vahyin ulvî ve o kadar tesirli ikazlarıyla, kâhinlerin süflî ve mahdûd kehanetleri arasında mukayese yapmak imkânsızdır”¹³⁴ der.

Jacques Berque'in, Kur'ân'ın Arapça ile ilgisine dair şu yaklaşımı da ilgi çekicidir. Berque bu konuya bir bölüm ayırdığı *Relire Le Coran* kitabında, Kur'ân'ın edebî üstünlüğünün yanı sıra, yazıldığı dil ile ilgisinin önceki Hristiyanlık ve Yahûdilikten farklı olduğunu ifade eder. Berque, bu iki dinin, indiği ortam gereği kozmopolit bir sosyal yapıda olduklarını ve ifade edildikleri dil ile vahiy arasında doğrudan bir bağın olmadığını, ancak Kur'ân'ın bu durumdan farklı olduğunu söyler. Ona göre Kur'ân'da dil ile vahiy ara-

¹³¹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 162-163; Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği* (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 196-200.

¹³² Nesefti, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, Beyrut, 2000, 32; Yazıcı, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 1: 233.

¹³³ Blachère, *Introduction au Coran*, 172.

¹³⁴ Nurten Kula, “M. Tayyib Okıç ve “Kur'ân-ı Kerîm'in Üslûp ve Kırâatı” Çalışması Üzerine Bir İnceleme”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8, sy. 50 (Şubat 2021): 268, 269.

sında doğrudan bir ilgi vardır ve Arapça vahyin deşifre dilidir. Bunu, *إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ* “Biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik, belki siz onu düşünürsünüz, ya da onu anlayasınız diye”¹³⁵ âyetinin ifade ettiğini söyler.¹³⁶

Kur'an'ın edebi özelliklerine benzer bir eser şâir ve edipler tarafından hiçbir zaman ortaya koyulamamıştır. Müsteşrikler, Kur'an'ı hemen her bakımdan eleştiri odağı yaptıkları halde, edebî açıdan, mana içeriği ve ifade zenginliği bakımından üstü kapalı veya açık şekilde genellikle takdir etmek zorunda kalmışlardır. Blachère'in de bu çizgide olduğunu görmekteyiz.

5- Régis Blachère'in Kur'an'ın Harici Etkenlerle İlgili Yaklaşımı

Burada, Kur'an'ın doğa üstü güçlerin (şeytan, cin vb.) etkisinde olduğu yahut sosyal çevre veya kültürel bir etki ile meydana geldiği iddiaları ele alınmaktadır. En çok ilgiye mazhar olan konu ise birincisidir. Yani Kur'an'ın doğaüstü güçlerin etkisinde olabileceği iddiasıdır. Hz. Peygamberin bu etkiler altında olduğu ileri sürülmüş kendisine, mecnun, şair, kâhin gibi sıfatlar atfedilmişti. Bu konuda müsteşriklerin yorumlarına temel teşkil eden konulardan biri garânîk hadisesidir.

Bazı İslâm tarihi, siyer ve tefsîr kaynakları, garânîk meselesinden bahsetmişlerdir. Anlatılan hikâyeye göre, Hz. Peygamber Kureyş'in kendinden çekindiğini ve Müslümanlara eza ve cefa yaptıklarını görünce, ‘keşke şunları bana yaklaştıracak bir vahiy inse’ diye temennide bulunmuş, sonra kavmine yakınlık göstermeye başlamış, onlar da ona yaklaşmışlardır. Bir gün Kâbe'nin etrafında bir toplulukla otururken, Hz. Peygamber, Necm Sûresini onlara okumuş, sûreyi okurken “Lat ve Uzza ve diğer üçüncüsü olan Menat'ı gördünüz değil mi?”¹³⁷ âyetlerine gelince, bu âyetlerden sonra *تلك الغرائق العلى وإن شفاعتهن لترتجى* “Onlar ulu garânîklerdir ve onların şefaati umulur” demiş ve sonra sûreyi okumaya devam ederek tamamlamıştır. Sûrenin sonunda secdeye kapanmış, oradaki müşriklerin hepsi de secde etmişler, sec-

¹³⁵ Yusuf, 12/2.

¹³⁶ Berque, *Relire le Coran*, 108.

¹³⁷ Necm, 53/19-20. { وَمَنْ مِّنَ النَّاسِ الْآخِرَى (٢٠) }

de etmedik tek bir kişi bile kalmamış. Kureyşliler, Peygamber'in okuduğundan hoşnut olmuşlar.¹³⁸

Tüm rivâyetleri özgüvenle nakleden İslâm Tarihi ve Tefsîr kaynaklarında bu hadise bir şekilde yer almıştır. Taberî ve Zemaşerî, bu hadisenin hemen akabinde ilgili lafızların Allah tarafından nesh edilip kendi âyetlerini ikame ettiğini, Kur'ân'ın korunmuşluğuna delil olarak ifade etmiş olsalar da, bazı âlimlerce bu rivâyetlerin sahih olmadığı, olayın uydurma olduğu zikredilmiştir.¹³⁹

Prof. Dr. Sabri Hizmetli, bu olayla ilgili olarak, "Hz. Peygamber'in, Necm Sûresi 19-21. âyetlerini okuduğu sırada bir gayri müslim (şeytan)'in, Kureyş tarafından söylenen bu beyti söylemiş olması, müşriklerin de bunları Hz. Peygamber'in söylediğini sanmaları ve şayanın Müslümanlar arasında dolaşması sonucu bunun bir şeytan ilkası sayılmış olması çok muhtemeldir" diyerek, sahih olmayan bu olayın sahihmiş gibi halk tarafından rivâyet edildiğini, ancak muhakkik Müslüman bilginlerin görüşünün de bunun sahih olmadığı yönünde olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁰

İslâm geleneğinde genel olarak bu şekilde konumlandırılan bu hadise müsteşrikler nazarında vahyin şüpheli olduğu, Hz. Peygamber'in vahiy konusunda dış etkenlere maruz kaldığı şeklinde lanse edilmeye çalışılmıştır. Régis Blachère ise bu konuda daha radikaldir. Necm Sûresinin ilgili âyetlerini tercüme ederken sözde lafızlara da yer vermiş, bunların kaybolduğunu ifade etmiştir. Yani o kaybolan bu iki sözde âyeti mushaftaki yerine koyduğu kanaatindedir. Blachère Necm Sûresinin 20. âyetine ikinci ve üçüncü bir manayı aşağıdaki şekilde ilâve etmiştir.

20. et Manât, cette troisième autre? (ve Menât'ı, üçüncüleri olan öbürünü).
20. bis Ce sont les sublimes Déesses. (Yüce Tanrıçalardır bunlar).

¹³⁸ Cerrahoğlu, "Garânîk Meselesinin İstismarcıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24 (1981): 71; "Garânîk" sözlükte "beyaz su kuşu, kuğu, turna; beyaz tenli genç ve güzel kız" anlamlarına gelen **gurnûk (gurnîk)** kelimesinin çoğuludur. İbnü'l-Kelbî ile Yâkuût el-Hamevî'nin belirttiklerine göre Kureyş kabilesi mensupları putlarının Allah'ın kızları olduğuna inanır ve Kâbe'yi tavaf ederken, "Lât, Uzzâ ve diğer üçüncüsü Menât hürmetine, çünkü bu üçü ulu kuğulardır ve şüphesiz şefaati umulan varlıklardır" diyerek onları yüksekte uçan kuşlara benzetirlerdi (Cerrahoğlu, "Garânîk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 13, (İstanbul: TDV Yay. 1996), 361-366.

¹³⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7: 43.

¹⁴⁰ Sabri Hizmetli, "Garânîk Meselesi Üzerine", *İslâmî Araştırmalar*, 3, sy. 2 (Nisan 1989): 44.

20. ter et leur intercession est certes souhaitée. (ve kuşkusuz şefaatleri umulur onların).

Blachère, 20 bis ve 20 ter olarak Kur'an mealine iki cümle eklemiş ve "Günümüzde resmen kabul edilen Kur'an'da 20 bis ve 20 ter (bis:ikinci kez; ter: üçüncü kez) kaybolmuştur ve bunların metni yalnızca yorumlarla(tefsir) verilir bize." demektedir. Blachère, bu sözde kaybolmuş âyetlerden ödün verildiğini düşünür. Bu fikrini Beydâvi'ye dayandırır. Bu iki âyette Peygamber'in kendisini kabile üyelerine yaklaştıracak bir şeylerin vahyedilmiş olması arzusunun olduğu kanaatindedir. O, Hz. Peygamber'in bizzat bu iki sözde âyetin şeytandan olduğunu söyleyerek yine bizzat onun tarafından Kur'an'dan çıkarıldığını ifade eder.¹⁴¹

Blachère, "Introduction au Coran" adlı eserinde de aynı doğrultuda olmak üzere, Kur'an'ın tam olarak nakli hususunda, Hz. Muhammed devrinde az veya çok oranda vahiy parçalarının kaybolduğunu, bunun değerinin (miktarının) bu gün ölçülemediğini, bu kayıpları insan hafızasına hamletmek gerektiğini söylemektedir.¹⁴² İddiasının delili ise ona göre Necm suresinin sözde âyetleridir.

Blachère, *Le Coran*, "Que Sais-Je?" adlı eserinde, "Necm sûrenin 19-25 âyetlerinde, üçlü Mekke ilahlarına yapılan ibadeti ret hususunda tereddütlerin izi mevcuttur." demektedir.¹⁴³ Tevhit hususundaki yüzlerce âyeti göz ardı ederek, vuku bulup bulmadığı şüpheli veya vuku bulmayan lokal bir hadiseye binaen İslâm'ın temel akîdesi tevhid anlayışında tereddüt olduğunu iddia-itham objektiflikten uzaktır. Blachère, bununla beraber, hemen akabinde 23. âyetle¹⁴⁴ ilgili olarak "Daha sonra, çok farklı bir havada olan 23. âyet gelip putperestlik döneminin bu üçlüsünü resmen mahkûm etmiştir. Ama Tanrı'nın birliği savı İslâm'ın temel ilkelerinden biri olmuştur artık, bu hissediliyor"¹⁴⁵ diyerek çelişik bir durum arz etmiştir. Aslında âyetlerin seyri birbirine manaca

¹⁴¹ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 46; *Le Coran*, Paris 1957, 561.

¹⁴² Blachère, *Introduction au Coran*, 188.

¹⁴³ Blachère, *Le Coran*, "Que Sais-Je?" 35.

¹⁴⁴ Bunlar (putlar), sizin ve atalarınızın taktığı isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar ancak zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar. Halbuki kendilerine Rableri tarafından yol gösterici gelmiştir."

إِنَّ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءُ سَمِعْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَىٰ (٢٣)

¹⁴⁵ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 46.

mutabıktır. Blachère'in 20 *bis* ve 20 *ter* diye ilâve ettiği cümlelerin kontekste uygun olmadığı kendisi tarafından da fark edilmiş olmalı ki bu açıklamaya gerek duymuştur.

Garânîk hadisesi Blachère'de olduğu gibi, müsteşrikler açısından kabul görmüştür. Kendi zaviyelerinden değerlendirdikleri garânîk meselesi, hem Kur'ân'da kaybolan ayetlerin olduğu iddiaları, hem de Hz. Peygamber'e tali unsurların etki ettiği düşüncesine hizmet etme noktasında değerlendirilmiştir diyebiliriz. Bununla birlikte, Oryantalistlerden Caetani'nin, Garânîk olayının asılsız olduğu, Garânîk meselesi ile ilgili rivayetlerin büyük ihtimalle İbn Hişam'dan (213/8289) sonra uydurulduğu, söz konusu iddialarda çok ciddi çelişkilerin bulunduğu kanaatinde olduğunu da belirtmek gerekir.¹⁴⁶ Müsteşriklerce Kur'ân üzerindeki diğer bir dış etken toplumun sosyo kültürel yapısıdır. Yine burada aranan ve araştırılan hususun, Kur'ân'ın vahiy unsuru olmadığıdır diyebiliriz.

Blachère, Kur'ân'ın, Yahûdilikten ziyade Hristiyanlıktan etkilendiğini iddia ettikten sonra, bu etkilerin ne kadar güçlü olursa olsun İslâm olgusunu bütünüyle açıklamaya yetmediğini, aslında bu dinin, esas itibarıyla açıkça Hicaz'ın çoktanrıçılığına ilan edilmiş bir karşıtlıktan ileri geldiğini söyler. Ona göre doğmakta olan İslâm'a gelen etkiler içinde en büyük payı yeni dinin doğup gelişeceği Mekke ortamına vermek yerinde olur.¹⁴⁷ "Mekke'nin içinde barındırdığı ve Hanîf adı verilen Tektanrıcuların örnek ve öğretilerini de işin içine katmak gerekmektedir"¹⁴⁸ diyen Blachère'e göre Hz. Peygamber geleneksel tutum ve inanışlarından kopmamıştır. Delili ise İbn Ümmü Mektûm hadisesidir. Blachère, bu hadiseyi, Hz. Peygamber'in muhtaç birinden yüz çevirmekle ilgili gelenekten gelen tutum ile ilişkilendirir.¹⁴⁹

Kur'ân'ın, bulunduğu toplumun kültürü ile iç içe olduğu elbette ki kabul edilmelidir. Akâid ile ilgili hususlarda Kur'ân'ın yedinci yüzyıl Mekke toplumunun inançlarına uzak olmadığını iddia etmek vakiya ters bir durumdur. Zira iki inanç dünyası arasında bulunan temel farklılık yüzünden Mekke'li müşrikler Hz. Peygamber ve inananlarına düşmanlık etmiştir. Sosyal çevrede hâkim olan kültürel alt yapıyı gerekçe göstererek Kur'ân'a tâli kay-

¹⁴⁶ Hasan Elik, *Kur'ân'ın Korunmuşluğu Üzerine*, (İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 1998), 99.

¹⁴⁷ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 22.

¹⁴⁸ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 37.

¹⁴⁹ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 46.

naklar aramaya yönelik değerlendirilebilecek yaklaşımlar eleştiriyi gerektirir. Çünkü sosyal olaylar birçok noktada girift olarak gelişim gösterir. Ancak Kur'an'ı sosyal ortamdan bağımsız, iki kapak arasında bir Kitap olarak algılama isteği - ki, bu risâlet döneminde talep edilmişti, “*Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor*”¹⁵⁰ - Kur'an'ın kaynak olarak aynı olduğu Yahûdilik ve Hristiyanlıkla veya toplumun kültürüyle kesişen kısımları göz önüne alınarak bu unsurları vahyin kaynağı olarak iddia etmeye yöneltmiştir. Batılılar, her biri farklı zâviyelerden olaya yaklaşıldığında, sonuçta aynı noktada birleşmektedirler. Kur'an'ın kaynağının vahiy olmadığı noktasında...

Régis Blachère, İslâm'ın beşiği olan Hicaz ve onun 6. yüzyıldaki kutsal kenti Mekke üzerine, Müslüman yazarların verilerinden, ya da siyer kaynaklarından başka verinin olmadığını, bunların ise sahte zenginlik olduğunu söyler. Ona göre bu sahte zenginlikle Kur'an'ın toplumla ilişkisini ortaya koymak imkânsızdır. O halde yapılacak şey yan bilim dallarına başvurmaktır ki, bunlar da Sosyoloji, Etnografi (*kavmiyet*) ve Dinler tarihidir. Blachère'e göre, İslâm'ın birçok ibadetinde, özellikle Mekke'ye yapılan Hacda görülen putperestlik döneminden kalma uygulamaların incelenmesi yoluyla İslâm'ın içine doğacağı ortamı genel çizgileriyle kafamızda canlandırmak mümkündür.¹⁵¹ Ona göre Kur'an, Hz. Peygamber'in risâleti hakkında tümevarım ve örneksemeli benzerlik yoluyla edinilen düşünceyi bol bol doğrulamak üzere kendini ortaya koyar ve bu yönüyle nâzil olduğu ortam ile ilgili en güvenilir kaynak yine Kur'an'dır.¹⁵² Blachère, yukarıdaki düşünce yapısına paralel olarak, Kur'an'da, doğduğu bölgede hâkim kültürlerin etkisinin bulunduğu, bazı kelimelerin önceki dillerde de kullandıklarını örnek olarak verir.¹⁵³

¹⁵⁰ Nisa, 4/153.

¹⁵¹ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 14.

¹⁵² Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 16.

¹⁵³ Blachère, yazı yazmak için kullanılan kâğıt için Arapça'da “*qalam*” (pl. aqlâm), Grekçe'de “*kalamos*”, Süryanice'de “*qalûmâ*”; Arapça papirüs yaprağı “*qirtâs*” (pl. qarâtis) Grekçe'de “*khartes*”, Süryanice'de “*qartisâ*”; Arapça “*kitab*” (pl. kutub) kelimesi Âramice “*ketâbâ*” kelimesinden gelmektedir der. Aynı şekilde Kur'an'da yer alan “*ketebe*” “*satara*”, “*nasaha*” kelimeleri de İbrânî veya Süryânî dinî metinlerine uygun yer almaktadır der. (Blachère, *Introduction au Coran*, 4, 5.)

Blachère'e göre Kur'ân'ı oluşturan bir etkende Hz. Peygamber'den sonraki tarihî dönemlerin katkısıdır. Medenî Sûrelerdeki îmalarla siyer verileri arasında kolayca köprüler kurulabildiğini söyleyen müellif, Hac Sûresi'nin 17. âyetinde (*Mümin olanlar, Yahûdi olanlar, Sâbiiler, Hristiyanlar, Mecûsiler ve müşrik olanlara gelince, muhakkak ki Allah, bunlar arasında kıyamet gününde (ayrı ayrı) hükmünü verir. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla bilendir.*)¹⁵⁴ sonradan bir düzeltme yapıldığı kanaatindedir. Ona göre, ilk başta Müminlerin yazgısıyla Müşriklerin yazgısı karşılaştırılıyordu yalnızca; Yahûdiler, Sabiiler ve benzerinin eklenmesi İslâm'ın bu din mensuplarıyla ilişkiye başladığı bir zamanda kabul edilebilir ancak. Daha eski başka bir vahiyde hemen hemen aynı sıralama yer almakla birlikte Mecûsiler yoktur aralarında. Bunlarla Sabiilerin adları buraya sonradan katılmış olmalıdır.¹⁵⁵ Bir diğer örnek ise Rum Sûresidir.

1. Rumlar (Bizanslılar) topraklarımızın sınırında yenildiler; 2. (*Fakat*) onlar, bu yenilgilerinin ardından; 3. Birkaç yıl sonra muzaffer olacaklardır... O zaman Müminler; 4. Allah'ın yardımından dolayı sevineceklerdir.

Blachère “*Tefsîr tarafından en yoğun kabul gören bu derse göre, pasaj, Perslerin 613'te Sûriye'yi işgallerine denk gelen Bizans yenilgisine telmihtir; bu durumda Kur'ân, 2. ve onu izleyen âyetlerde Bizans'ın 624'te aldığı Héraclius rövanşını önceden haber vermiş oluyor; bu son âyetler sonradan yapılmış bir ekleme olabilir*” demektedir. Ayrıca *şulibet* lafzının olumlu manada alınabileceğini söyleyerek, 630 yılındaki Mute savaşında Rumların galip geldiği hadisesinin ifade edilmiş olabileceğini, yani âyetlerin farklı manalara hamledilebileceğini söyler ve siyer kaynaklarında güvenilir bilgilerle bu âyetlerin gelenekçe uzlaştırıldığını ifade eder.¹⁵⁶

Blachère'e göre, Kur'ân'da Hz. Peygamber'in korunduğuna dair bir âyet yoktur. Peygamber'in korumasız, sahipsiz bir şahsiyet olduğuna dair geleneksel inanış doğru değildir. Zira insanlar arasında ticarî çıkarlar, azatlı köle ile patron ilişkileri, evlilik yoluyla akrabalıklar gibi nedenlerle onca bağın kurulmuş olduğu bir tüccar kentinde (Mekke), Müslüman olmuş birinin tamamen yalnız ve korumasız olması pek enderdir. O, siyer kaynakla-

¹⁵⁴ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّالِحِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَتَوْا اللَّهَ بِقُرْآنٍ أَنْ اللَّهُ يُفَصِّلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

¹⁵⁵ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 123.

¹⁵⁶ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 68-69.

rında Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in yeğeni lehine yararlı rolü üzerinde ısrarla durulmasına rağmen, Kur'an'da bu koruyup kollamalara ilişkin bir anlatımın da olmadığını söyler.¹⁵⁷ Kur'an ile Hadis'in burada da tezat teşkil ettiğini, birinde var olanın diğerinde olmadığını, geleneğin Hz. Peygamberi masum, korumasız bir şahıs olarak göstermeye çalıştığını, Kur'an'ın da bu yönde, geleneğin etkisi doğrultusunda şekillendiğini iddia etmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Batı'da 18. yüzyılda Hz. Peygamber hakkında "yalancı peygamber" yerine "kanun koyucu" (*Fondateur de l'islâm*) nitelemesi ile daha yumuşak bir söylem gelişmiştir. 20. Yüzyıl ise şarkiyat alanında bir anlama ve yorumlama dönemi olarak şekillenmiştir. Bu dönemde, Hz. Peygamber İslâm'ın kurucusu, Kur'an'ın yazarı, doyumuz gibi olumsuz nitelermeler yanında, mücadeleci, davasında samîmi, zeki, olağanüstü yetenekli gibi olumlu nitelermelerle de tanımlanmış, Kur'an'ın edebî üstünlüğü, Peygamber'in eşsiz yeteneğine hamledilmiştir. Bu genel tutumla birlikte, Kur'an'ın yazılması, muhafazası, kompozisyonu ve tertibi alanlarında üstü kapalı veya açık bir şekilde sorgulayıcı ve eleştirel yaklaşım, Kur'an'ın sübutiyetinin şüpheli olduğu yönünde düşünceler ortaya atılmıştır.

Söz konusu yaklaşımı net bir şekilde ortaya koyanlardan biri de Régis Blachère'dir. Blachère, Kur'an'ın, ancak geç dönemlerde yazıya geçirildiği, kendisinden önceki din ve kültürlerin etkisi ile tarihî süreçte gelenek tarafından şekillendiği, bu anlamda Kur'an'ın cem'inin ve istinsahının, Kur'an'ın insan eliyle oluşum faaliyetlerinden olduğu, dolayısıyla Kur'an'ın vahiy unsuru olmadığı yaklaşımına sahiptir. Ona göre Kur'an'ın kaynağı, Hristiyanlık, Yahûdilik, Hanif inancı, önceki medeniyetler, kültürel çevre, toplumun içinde bulunduğu istikrarsızlık ve yeni bir din beklentisi gibi etkenlerdir. Dinin kurucusu söz konusu zemini kullanan Peygamber'dir. Kur'an'ın tespiti ile ilgili geleneksel inanış sahih bilgilere dayanmamaktadır. Kur'an'ın yazı ile tespiti, metinlerinin bir araya toplanması ve çoğaltılması gibi uygulamaların tamamı ile ilgili rivâyetler ona göre kurgusaldır. Kur'an'ın tespiti için Hz. Ebû Bekr ve Hz. Osman'ın yaptığı uygulamalar asıl Kur'an metinle-

¹⁵⁷ Blachère, *Le Problème de Mahomet*, 70.

rinin yok olmasına neden olmuştur. Aynı şekilde Kur'ân'ın evrensel olduğuna dair inanışta geleneğin empoze ettiği bir düşüncedir. Kur'ân edebî açıdan mükemmeldir, ancak bu onun vahiy olduğu anlamına gelmez.

Rivâyetlere göre, Hz. Peygamber'e gelen âyetler sahâbe tarafından hem ezberleniyor; hem de gerek şahsî inisiyatifle gerekse Hz. Peygamber'in yönlendirmesi ile yazılıyordu. Hz. Peygamber'in gözetiminde yazılan vahiy, Hz. Ebû Bekr döneminde bir araya toplanmış, Mushaf oluşmuştu. Hz. Osman ise, Hz. Ebû Bekr tarafından bir araya toplanmış olan Kur'ân metnini resmî bir komisyon marifetiyle tekrar bir çalışma yaparak son şekline kavuşturmuştur. Üzerinde ittifak edilen bu Mushaf çoğaltılarak yayılmıştır. Üzerinde ittifak olmayan derlemeler ve kıraatler ise geçersiz kılınmıştır. Bu şekilde hem bir birlik oluşturulmuş, hem de vahiy korunmuştur. Kur'ân'ın metinleşme tarihi ile ilgili bilgiler Müslümanlarca öz güven içinde nakledilmiş buna göre fikir oluşturulmuştur. Blachère'in yukarıdaki iddialarını genelde kendi önyargılı yaklaşımına mutabık rivâyetleri baz alarak veya tahmine dayalı şekilde ortaya koyduğu söylenebilir. Bu anlamda kendi yaklaşımına mutabık rivâyetlerin sıhhatini sorgulamadığı, Müslüman inanışını şekillendiren rivâyetlere ise hep şüphe ile bakarak reddettiği görülmektedir. Bu yaklaşım tarzının bilimsellikten uzak olduğu değerlendirilmiştir.

Blachère'den sonra Kur'ân üzerine Batı'da yapılan çalışmalar, en eski Kur'ân el yazmalarının hicrî birinci asrın altına indiğini göstermektedir. Söz konusu yazmalar ile mevcut Mushaf arasında kayda değer farkların olmadığı tespit edilmiştir. Bu alandaki söz konusu tespitlerin, İslâm literatüründe kabul görmüş, Kur'ân'ın tespiti ve sıhhatine yönelik inanışı doğrular nitelikte olduğu söylenebilir. Kur'ân'ın vahiy menşeli olduğu inanışının ise akâide yönelik bir alan olduğu göz önüne alınarak düşünülmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Şunu da belirtmek gerekir. Batılılar için söz konusu ettiğimiz önyargılı yaklaşımın İslâm dünyası için söz konusu olmadığı söylenemez. Müslüman kesimin, şüphe etmeden, Kur'ân'ın hiçbir harfinin değişmediğine dair yaklaşımı da bir önyargı örneği olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşımın, yüz yıllarca Kur'ân Tarihi alanında bilimsel çalışmaları yavaşlattığı, Batılıların ise bu boşluğu kullanarak farklı argümanlar üreterek hep üstün bir pozisyonda olduğu kabul edilmelidir. Bilimde önyargıdan uzak olmanın gerekliliği izahtan varestedir.

Kaynakça

- Ahatlı, Erdiñç. *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Ahmet b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *Müsned*. Mısır: 1313.
- Ahmet Cevdet Paşa. *Hülasâtü'l Beyân fi Te'lifi'l Kur'ân, (Kur'ân-ı Kerîmin Kısa tarihi ve Lügatçesi)* çev. Hüseyin Bedir Demirtaş, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2021.
- Akdemir, Salih, "Kur'ân'ın Toplanması ve Kıraatı Meselesi", *1. Kur'ân Sempozyumu*, Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1994, 25-30.
- Albayrak, Halis, *Tefsîr Usûlü*, İstanbul: İstanbul: Şule Yayınları, 1998.
- Altıkulaç, Tayyar, *Günümüze Ulaşan Mesâhif-i Kadîme: İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: IRCICA (Research Centre for Islamic History, Art and Culture- İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi), 2015.
- A'zami, Muhammed, Mustafa, *Vahyedilişinden Derlenişine Kur'ân Tarihi: Eski ve Yeni Ahit ile Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, çev. Ömer Türker, Fatih Serenli, İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Behnam Sadeghi, Mohsen Goudarzi, "Şan'â' 1 and the Origins of the Qur'ân, Der İslâm", 87(1-2-2012).
- Berque, Jacques, *Relire le Coran*, Bibliothèque Albin Michel, Paris: 1993.
- Bigiyef, Mûsâ Cârullah, *Kur'ân ve Mushaflar Tarihi*, çev. Osman Aydın, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.
- Blachère, Régis, *Introduction au Coran*, Paris: Librairie Orientale et Americaine, G.P Maisonneuve, 1947.
- Blachère, Régis, *Le Problème De Mahomet, Essai De Biographie Critique Du Fondateur De L'İslâm*, Paris: PUF (Press Universitaires de France), 1952.
- Blachère, Régis, *Le Coran*, Paris: G.P Maisonneuve et Larose, 1966.
- Blachère, Régis, *Le Coran, "Que Sais-Je?"* 13. Em, Paris: Press Universitaire de France, 2002.
- Blachère, Régis, "Nefs Kelimesinin Kur'ân'da Kullanılışı Hakkında Bazı Notlar", çev. Sadık Kılıç, Paris: Semitica, I, Librairie d'Amérique et d'Orient Adrien Maisonneuve, 1948, 189-196.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî *el-Câmiu's-Sahîh*, Kâhire: h.1286.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsîr Usûlü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Cerrahoğlu, İsmail, “Garânîk Meselesinin İstismarcıları”, *AÜİFD*, sy. 24, (1981), 69-91.
- Cerrahoğlu, İsmail, “Garânîk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 13: 361-366, İstanbul: TDV Yay., 1996.
- Çetin, Nihad M., “Arap Yazısı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 3: 321-324, İstanbul: TDV Yay., 1991.
- Déroche, François, “Histoire du Coran. Texte et transmission”, <http://www.college-de-france.fr/site/francois-deroche/course-2014-2015.htm> [NdÉ].
- Draz, Abdullah, *Kur'ân'a Giriş*, çev. Salih Akdemir, Kitabiyat Yay. Ank. 2000.
- Elik, Hasan, *Kur'ân'ın Korunmuşluğu Üzerine*, MÜİF Vakfı Yay. İst.1998.
- Gilliot Claude, “Les Sept Lectures: Corps Social et Écriture Révélée”, Maisonneuve et Larose, 1986, 49-62.
- Gözeler, Esra, “Kur'ân Ayetlerinin Tarihlendirilmesine Batılı Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, 51: 1, 2010, 295-326.
- Gözeler, Esra, “Corpus Coranicum Projesi: Kur'ân'ı Geç Antik Döneme Ait Bir Metin Olarak Okumak, (Michael Marx, David Kiltz, Yousef Kouriyhe, Hannelies Koloska, Nora K. Schmid ile birlikte)” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53:2 (2012), 219-253
- Hamidullah, Muhammed, *Kur'ân'ı Kerîm Tarihi*, çev. Prof. Dr. Abdulaziz Hatip, Mahmud Kanık, Beyan Yayınları, 2016.
- Hamidullah, Muhammed, *Le Coran*, Le Club Français Du Livre, 1977.
- Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, Mısır, 1313.
- Harman, Ahmet, “Fransız Müsteşrik François Déroche'un Mushaf Yazmaları Çalışmalarına Dair Birkaç Not”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, sy. 4, 265-272.
- Hatipoğlu M.Sait, Görgün Tahsin “Yahudi asıllı Macar şarkiyatçısı Ignaz Goldziher”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 14: 105-111, İstanbul: TDV Yay., 1996.

- Hizmetli, Sabri, "Garânik Meselesi Üzerine", *İslâmî Araştırmalar* c. 3, Sayı 2, Nisan 1989.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Kahire:Dâru'l-Meârif, 1119.
- Jacques, Berque, *Relire le Coran*, Bibliothèque Albin Michel, Paris, 1993.
- Kahveci, Niyazi, "Kur'an'ın Kaynağı ve Oryantalizm", *Diyanet İlmî Dergi*, c. 27, Sayı 4, Ankara 1991, 293-307.
- Köktürk, Şaban; Eyri Semra, "Dilbilim ve Göstergibilim: Ferdinand de Saussure ve Göstergibilimi Anlamak", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, II/2013, 123-136.
- Kula, Nurten, "M. Tayyib Okıç ve "Kur'an-ı Kerim'in Üslûp ve Kırâatı" Çalışması Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 50, Şubat 2021, 263-274.
- Kutluay, İbrahim, "Müslüman Araştırmacıların Bazı Oryantalistlere Yöneltilmiş Tenkitler: Fuat Sezgin'in Goldziher Eleştirisi Özelinde", 3. Uluslararası Ahmed-i Hânî Sempozyumu, 5-6 Ekim 2019, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, No: 31, 288-306.
- Lester, Toby, "What is the Koran", *The Atlantic Monthly*, January 1999.
- Metin, İsmail, "Fransız Oryantalistlerin Siyer Literatüründe Hz. Muhammed İmajı", Doktora tezi, Ankara, 2015.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîh-i Müslim*, Dâru Ehyai Kütübî'l-Arabi, Beyrut: 1991.
- Nasri, Ahmet, *Ârau'l Müsteşrikîne'l Fransiyîne fi'l Kur'an'il Kerîm*, Darul Kalem, 2009.
- Nefes, Davut, "Jacques Berque'in Kur'an Algısı ve Çevirisi", Yüksek Lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2019.
- en-Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Beyrut, 2000.
- Nuhoğlu, Hidayet Yavuz, "Régis Blachère", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 6: 244-245, İstanbul: TDV Yay., 1992.
- Okumuş, Mesut, "Kur'an İmlâsının Gelişim Süreci Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", *Hitit Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, sy. 17 (2010) 17, 5-37.
- er -Rabdâvî, Mahmûd, "Tarih Boyunca Kur'an Tercümelerinin Amaçları ve Çeşitleri", çev. Zafer Kızıklı, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 8, (2008), 273-290.

- Rağıb el-İsfehâni, *Müfredât, Kur'ân Kavramları Sözlüğü*, İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.
- Robert, Paul, *Le Petit Robert, Dictionnaire Alphabétique et Analogique de la Langue Française*, Paris: 1982.
- Sadeghi Behnam, Goudarzi Mohsen, “Şan'ā' 1 and the Origins of the Qur'ān, Der İslâm”, *Der Islam* sy. 87, (2012), 1-129.
- Şen, Ziya, ‘Kur'ân'ın Metinleşme Sürecinde Ortaya Çıkan Problemler’, Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- The Benedictine Monks of St. Augustine’s Abbey, Ramsgate, *The Book of Saints*, A. C. BLACK, London, 1921.
- Tirmizî, *Sünen*, Daru Garbu'l-İslâmî, 1. Baskı, Beyrut: 1996.
- Yaşar, Naif, “Claude Gilliot ve İslâmî Çalışmaları Üzerine I Gilliot’un Hayatı, Eserleri ve Hz. Muhammed ile İlgili Görüşleri”, *Amasya Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, sayı 6, 2016.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.
- Zerkeşî, el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân, Kâhire: Dâru't-Tûrâs, ty.
- <https://corpuscoranicum.de/en>
(<http://tr.wikipedia.org>), erişim, 21.10.2021)
- <https://tr.wikipedia.org>, Erişim, 29.11.2021
- <http://www.college-de-france.fr/site/francois-deroche/course-2014-2015.htm> [NdÉ].